

IFS Info 2/1999

Sven G. Holtsmark

Gullet fra Moskva

**Sovjetisk pengestøtte til norske kommunister
1917-1990**

Innhold

Om forfatteren	4
1. Innledning: Sovjetiske penger i norsk politikk?	5
2. Opprinnelsen	10
3. Overføringer til de skandinaviske kommunistpartiene i mellomkrigstiden	15
4. Etterkrigstiden: Direkte finansiell støtte til NKP	19
5. Former for indirekte finansiell støtte til NKP	22
6. Avslutning: Kortene på bordet?	24
Noter	26
Summary: Soviet funding of the Norwegian Communist Party, 1917-1990	33

Vedlegg I-VIII

Om forfatteren

Sven G. Holtmark er historiker fra Universitetet i Oslo og forsker ved Institutt for forsvarsstudier. Hans spesialområde er moderne russisk og øst-europeisk historie. Holtmark har publisert en rekke arbeider med særlig vekt på forholdet mellom Sovjetunionen og de nordiske stater.

Forfatteren ønsker å takke Lars Björnin som generøst har bidratt med tilleggsopplysninger og kommentarer på bakgrunn av sine omfattende undersøkelser i russiske arkiver. Takk også til Åsmund Egge og Tom Kristiansen for kommentarer og korreksjoner til tidligere tekstutkast.

1. Innledning: Sovjetiske penger i norsk politikk?

[...] alt, som tilhører den russiske arbeiderklassen, alt dette tilhører arbeiderkommunistene i alle land. [...] vi yter arbeiderne i andre land omfattende materiell hjelp i form av penger, slik som de hjalp oss under tsarismen.¹

Angelica Balabanova, en i sin tid legendarisk russisk revolusjonær, forteller i en av sine erindringsbøker fra sin tid i Stockholm fra juli 1917 til oktober 1918 som leder av den såkalte Zimmerwald-kommisjonen:²

Hver lørdag kom det skip fra Petrograd til Stockholm. Til meg brakte de med seg kasser fulle av aviser og svært mye penger. Pengene satte jeg inn på konto i banken, da jeg ikke hadde bruk for dem for å dekke mine særdeles beskjedne driftsutgifter. Dessuten forsto jeg ikke hvilket formål de var tiltenkt. Med de samme skipene kom det representanter for regjeringen [dvs. sovjetregjeringen etter oktoberrevolusjonen i 1917]. Disse hadde som oppdrag å kjøpe inn landbruksmaskiner og lignende, som det alt sammen var mangel på i Russland.³ Ofte kunne disse innkjøpene ikke realiseres, eller man trengte ikke hele beløpet som utsendingene hadde med seg. Også disse pengene fikk jeg overlevert. Jeg syntes dette var ubehagelig, og jeg benyttet enhver anledning til å be Lenin om forklaring og instruksjer. [...] Dette ønsket [om å få oppklart forholdet] ble enda sterkere da jeg fikk et brev fra Lenin, hvori det ordrett gjengitt het:

*Kjære kamerat Balabanoff!
Takk, takk, takk, (med tre understrekinger, slik Lenin hadde for vane når han ville gi sine ord særlig ettertrykk), De har gjort vår bevegelse de aller største tjenester. Men jeg ber Dem, ikke spar på pengene. Bruk pengene, i millioner, ja i titalls millioner.⁴*

Balabanovas beskrivelse er ganske sikkert farget av hennes senere brudd med Lenin og bolsjevismen. Blant annet hersket det etter alt å dømme en større

grad av nøysomhet i Moskva enn det Balabanova ville gi inntrykk av. Kjernen i fremstillingen er imidlertid i overensstemmelse med opplysninger som er fremkommet på 1990-tallet om Moskvas finansiering av den internasjonale kommunistiske bevegelse og sympatiserende organisasjoner i utlandet gjennom hele sovjetperioden.

De russiske bolsjeviker,⁵ som under ledelse av Vladimir I. Lenin grep makten i Russland i oktober 1917, oppfattet sin seier over den provisoriske regjering som innledningen til en periode med revolusjonære omveltninger i global målestokk. Et av den nye regjeringens første vedtak dreide seg derfor om å yte støtte til revolusjonære bevegelser i andre land. Den 13. desember offentliggjorde partiavisen Pravda følgende tekst, over underskriftene til formannen i Folkekommissærenes råd, Vladimir I. Lenin, og Folkekommissæren for utenriksaker, Lev D. Trotskij:⁶

I betraktning av at Sovjetregjeringen er dannet på grunnlag av proletariatets internasjonale solidaritet og broderskapet mellom arbeiderne i alle land; at kampen mot krigen og imperialismen kan bli ført til sin fullstendig vellykkede avslutning bare om den fores på det internasjonale plan, finner Folkekommissærenes råd det nødvendig å yte all mulig hjelp til den internasjonale venstrefloen av arbeiderbevegelsen i alle land, uavhengig om disse land er i krig med Russland, i allianse med Russland, eller nøytrale.

Folkekommissærenes råd beslutter å bevilge to millioner rubler til bruk for den internasjonale revolusjonære bevegelse og å stille denne summen til disposisjon for Utenrikskommissariatets representanter i utlandet.⁷

I Norge ble spørsmålet om sovjetisk finansiering av de norske kommunistenes virksomhet for alvor brakt frem for offentligheten våren 1932. Bakgrunnen var forsvarsminister Vidkun Quislings voldsomme angrep på NKP, LO og DNA under trontaledebatten i Stortinget den 7. april 1932. Quisling hevdet at det fantes materiale som viste at arbeiderbevegelsens partier og organisasjoner hadde tette politiske og

finansielle forbindelser med Moskva.⁸ Til forsvarsministerens påstand om at ikke minst NKP hadde mottatt økonomisk støtte fra Moskva, hadde de norske kommunistenes hovedorgan Arbeideren følgende kommentar:

Det er ingen hemmelighet at det kommunistiske parti har mottatt understøttelse fra sine broderpartier i andre land. Det er aldri lagt skjul på det. Og «avsløringene» om det er ingen avsløring. De reformistiske organisasjoner får understøttelse fra sine broderorganisasjoner. De borgerlige kapitalistiske får understøttelse fra sine kapitalistiske venner i utlandet.

[...]

I overensstemmelse med de proletariske solidaritetsprinsipper har det kommunistiske parti ydet og fått understøttelse fra sine klassefeller i andre land. Det er derfor bare hykleri når borgerskapet og socialdemokratiet spiller forferdet over dette selvfølgelig forhold.⁹

NKPs reaksjon var i tråd med gjeldende holdninger innen bevegelsen. I oktober 1925 foretok britisk politi et raid mot hovedkvarteret til det britiske kommunistpartiet, Communist Party of Great Britain (CPGB). Dokumentene som ble beslaglagt, og senere offentliggjort, omhandlet blant annet pengeoverføringene fra Komintern. Talsmenn for CPGB forsøkte knapt å benekte det faktiske forhold.¹⁰ Opprinnelig ble det med andre ord ikke lagt skjul på at det foregikk overføringer av penger og andre former for materiell understøttelse innen den kommunistiske bevegelse. Tvert imot: Virksomheten ble fremstilt som et utslag av bevegelsens internasjonale og solidariske karakter.¹¹

Etterhvert ble det imidlertid klart at den sovjetiske finansieringen av utenlandske revolusjonære bevegelse, om den fikk for mye publisitet, kunne vanskeliggjøre sovjetregjeringens forsøk på å normalisere Russlands forbindelser med stormaktene. Også i Norge bidro frykten for russisk revolusjonær propaganda til å sinke prosessen frem mot en normalisering av forholdet til Russland. Kommunistenes motstandere i de kapitalistiske land

brakte dessuten spørsmålet om pengene fra Moskva til å undergrave kommunistpartienes legitimitet. Etter den annen verdenskrig var spørsmålet om pengeoverføringene fra Moskva et ikke-tema innen bevegelsen. For partier som forsøkte å fremstå som nasjonale bevegelse, politisk uavhengige av Moskva, ville avsløring om at de mottok pengestøtte fra Moskva hatt ødeleggende virkning.¹² Også internt i partiene ble spørsmålet om overføringene fra utlandet oppfattet som sensitivt. Kun en ytterst begrenset krets innen ledelsen i hvert enkelt parti hadde oversikt over denne siden av partiets virksomhet. Deler av medlemsmassen ville trolig hatt vanskeligheter med å akseptere forholdet om det ble kjent.

Under den kalde krigen ble mistanken om at kommunistene mottok pengestøtte fra Moskva et våpen i den kalde krigen. Det var imidlertid bare i ytterst få tilfeller at det lyktes å dokumentere at overføringene faktisk fant sted. Det var først da det sovjetiske kommunistpartiet brøt sammen etter kuppforsøket i Moskva i august 1991 at det endelig ble mulig å nøste opp denne virksomheten. I tiden som fulgte ble det i russisk og internasjonal presse lagt frem et omfattende og detaljert materiale om pengeoverføringene fra Sovjetunionen til kommunistpartier og venstreorienterte bevegelse i utlandet.¹³ Særlig mye stoff har kommet frem om overføringene til kommunistpartiene i Italia¹⁴ og Frankrike.¹⁵ En russisk fjernsynsfilm fra 1992 gir et fascinerende bilde av hvordan virksomheten ble drevet.¹⁶ En del av materialet som kom frem ble reflektert i internasjonal presse. Enkelte detaljer om overføringene til det amerikanske kommunistpartiet ble lagt frem i en engelskspråklig artikkel våren 1992. Forfatterne gjengir blant annet CPUS-lederen Gus Halls kvitteringer for mottatte beløp.¹⁷ Den svenske avisen Dagens Nyheter trykket en serie reportasjer om saken sommeren 1993. Avisen kunne etterhvert legge frem omfattende dokumentasjon om den økonomiske støtten på 1980-tallet til begge de svenske kommunistpartiene, Vänsterpartiet Kommunisterna (VPK) og Arbetarpartiet Kommunisterna (APK).¹⁸ Emnet har også vært behandlet i den internasjonale faglitteraturen, uten at mye er kommet frem om støtten til NKP.¹⁹

Snart begynte fremtredende sovjetiske politikere, diplomater og etterretningsfolk å omtale sin befattning

med pengeoverføringene fra Moskva til politiske partier og bevegelser i de vestlige land og i den tredje verden. Blant dem som har lettet på sløret, var den siste lederen for internasjonal avdeling i SUKPs sentralkomité, Valentin Falin.²⁰ Av spesiell interesse i skandinavisk sammenheng er beretningen til den tidligere diplomaten og etterretningsoffiseren Mikhail Ljubimov. Ljubimov, som ledet KGBs operasjoner i Danmark 1976-80 og også arbeidet ved den sovjetiske ambassaden i København på slutten av 1960-tallet, har gitt en fargerik beskrivelse av hvordan han selv overbrakte penger til det danske partiet.²¹ Tidligere president M.S. Gorbatsjov²² og den tidligere KGB-sjefen V.V. Bakatin²³ har for lengst, i større eller mindre detalj, innrømmet «fagforeningsfondets» eksistens og støtten til utenlandske kommunistpartier. L.V. Sjebarsjin, den siste lederen for KGBs avdeling for utenlandsetterretning, har i tillegg bekreftet at etterretningsapparatet sørget for overleveringen av pengene.²⁴ J.K. Ligatsjov, medlem av SUKPs politbyrå under Gorbatsjov og en ledende reformmotstander, har for sin del stilt seg uforstående til at pengeoverføringene til utlandet i det hele tatt blir kritisert.

Som en følge av den entydige dokumentasjon som foreligger, har fremtredende kommunister i enkelte land valgt å presentere sin versjon av forholdet heller enn å avvise problemstillingen som sådan. Den tidligere formannen i Danmarks kommunistiske parti, Ole Sohn, har lagt enkelte av kortene på bordet.²⁵ En tidligere visegeneralsekretær for det britiske kommunistpartiet, Reuben Falber, har fortalt sin versjon av historien. Falber gir et i hovedsak riktig bilde av mekanismene som ble etablert for å overbringe pengene fra Moskva til mottakerne i Storbritannia.²⁶ I Italia har blant andre en av Enrico Berlinguers nære medarbeidere fra 1970-tallet fortalt om sin egen befåtning med pengeoverføringene fra Moskva.²⁷ Derimot har enkelte representanter for de to kommunistpartiene i Sverige offentlig benektet de faktiske forhold, selv da de ble konfrontert med kopier av kvitteringer for mottatte beløp.²⁸ Det samme gjorde den tidligere lederen for det kanadiske kommunistpartiet, William Kashtan, da avisen *The Toronto Star* i mars 1992 kunne dokumentere at betydelige beløp var blitt overført fra Moskva til kameratene i Canada så sent som i 1989.²⁹

I Norge har fremtredende NKP-ere benektet at partiet mottok finansiell støtte fra Moskva, i slående kontrast til *Arbeiderens* ironisering over borgerskapet som lot seg sjokkere av dette «selvfølgelige forhold». I forbindelse med en høring i den russiske nasjonalforsamlingen i februar 1992, kom det frem at NKP så sent som på 1980-tallet hadde mottatt betydelige beløp. Et tall på «over 10 millioner kroner» ble nevnt. Summen er for øvrig i overensstemmelse med materialet som ligger til grunn for denne artikkelen. Til tross for at opplysningene ble bekreftet av Russlands daværende assisterende riksadvokat, avviste tidligere partiformannen Martin G. Knutsen det hele som «helt vanvittig».³⁰

På en pressekonferanse etter fremleggelsen av Lund-rapporten sommeren 1996, ble spørsmålet om NKP hadde mottatt økonomisk støtte fra Moskva «blankt avvist» av partiets tidligere formann Reidar T. Larsen.³¹ Larsens reaksjon fremstår som underlig på bakgrunn av at han noen år tidligere indirekte hadde bekreftet at NKP faktisk mottok støtte fra Sovjetunionen, selv om denne var «på et svært lavt nivå» sammenlignet med andre partier.³² Knutsen og den tidligere *Friheten*-redaktøren Arne Jørgensen reagerte like avvissende da avisen *VG* i oktober 1996 kunne legge frem ytterligere opplysninger, deriblant en faksimile av politbyråets beslutning av 20. mai 1953.³³ Knutsen slo kategorisk fast at NKP «aldri» fikk «pengestøtte», mens Jørgensen karakteriserte opplysningene som «det reneste tøv».³⁴ Kåre Andre Nilsen, NKPs leder fra 1987 til 1991, avviste å kommentere forholdet da ytterligere opplysninger ble lagt frem i *VG* i mars 1997. Ved samme anledning opprettholdt Martin G. Knutsen sitt tidligere standpunkt. I tillegg til å benekte at han selv hadde mottatt penger på vegne av partiet, karakteriserte han de nye opplysningene som «en gedigen provokasjon».³⁵

Andre personer med tilknytning til NKP har vist en større grad av åpenhet og vilje til å forholdet seg til kjensgjerningene. Etter avsløringene i russisk og internasjonal presse i februar 1992, valgte *Friheten*-redaktøren Veikko Keteli å lette noe på sløret. Opplysningene som fremkom i *Friheten* var imidlertid stort sett begrenset til de ulike formene for indirekte støtte som partiet nøt godt av. Ketelis egne bidrag etterlot inntrykket av at NKP, i motsetning

til enkelte andre kommunistpartier, knapt hadde mottatt direkte pengestøtte fra Moskva. Det samme gjorde uttalelser av andre tidligere NKP-aktivister som var gjengitt i avisen.³⁶ Overfor NTB gikk Keteli likevel et langt skritt videre, og hevdet at han kjente til at det hadde forekommet at «noen kom fra Sovjet-ambassaden med en koffert penger som så ble overlevert partiledelsen». Keteli avviste imidlertid at det dreide seg om millionbeløp. Det var snakk om «kanskje så mye som noen hundre tusen i akutte krisetilfeller, som når en partiavis var i ferd med å gå konkurs». Keteli mente for øvrig det var opplagt at tidligere partiledere ikke ville innrømme å ha mottatt støtte til driften av partiet på denne måten.³⁷

Hans I. Kleven, NKPs formann i årene 1982-1987, valgte en mer offensiv tilnærming. Etter at ny dokumentasjon ble lagt frem i mars 1997, skrev Kleven en omfattende kommentar i *Friheten*. Innlegget minnet i ikke liten grad om *Arbeiderens* reaksjon på Quislings «avsløringer» i 1932. Kleven bekreftet eksistensen av det «internasjonale fagforeningsfondet», som det vil bli redegjort for nedenfor. Han gikk også langt i retning av å vedgå at også NKP mottok støtte fra denne organisasjonen. Klevens artikkel svekker i høy grad de andre tidligere NKP-ledernes troverdighet, ettersom de alle sammen blankt hadde avvist at det i det hele tatt ble formidlet utenlandsk støtte til NKP. Klevens artikkel inneholder i tillegg interessante betraktninger om NKPs holdning til gjeldende rettsregler. Under diskusjonen av straffelovens §97a, som gjør det straffbart å motta penger fra fremmed makt til et politisk parti, slår Kleven fast at norske kommunister «ikke kan ha respekt» for slike «klasselover» (Klevens kursiveringer, SGH). Kleven hevder likevel at «fagforeningsfondet» var en internasjonal organisasjon, og at det derfor ikke var straffbart for NKP å motta støtte fra fondet.³⁸

Muligens som en følge av bevegelsens konspirative tradisjoner, hører det til unntakene at erindringene til ledende kommunister er særlig opplysende. Bevegelsens representanter i Norge skiller seg ikke fra dette mønsteret, og i særdeleshet ikke når det gjelder de til dels kuriøse enkeltheter i forholdet mellom NKP og «broderpartiene» i Øst. Reidar T. Larsen kommer i sine to erindringsbøker ikke inn på spørsmålet om

den materielle og finansielle støtten som NKP mottok fra USSR og de østeuropeiske landene.³⁹ Heller ikke Martin G. Knutsen berører disse forholdene i sine forskjellige erindringsbøker. Knutsens siste bok, et selvbiografisk oppgjør med forfatterens kommunistiske fortid, har form av en gjennomgang av sovjetisk historie. Om stoffet som legges frem kan ha vært oppsikts-vekkende for en person med et livslangt trosforhold til NKP, SUKP og den kommunistiske verdens-bevegelsen, er det mindre sensasjonelt for lesere som i utgangspunktet har et mer frittstående forhold til emnet. Et avsnitt om «NKPs forhold til Sovjet-unionen, og folkedemokratiene» er lite opplysende. De åpenbare utelatelser i denne delen av Knutsens fremstilling viser begrensningene i hans oppgjør med sin politiske fortid.⁴⁰ Knutsen berører ikke spørsmålet om pengeoverføringer fra utlandet. Ikke desto mindre tyder russisk kildemateriale på at Knutsen i deler av sin periode som partiformann 1975-1982 var den direkte mottaker av pengene fra Moskva. Det er derimot ikke fremkommet tegn på at Reidar T. Larsen spilte en tilsvarende rolle i sin tid som NKPs formann 1965-1975.

Når spørsmålet om pengeoverføringer til NKP oppfattes som særlig betent i Norge, kan dette ha sammenheng med at det her i landet er forbudt for politiske partier å motta pengestøtte fra fremmede stater. Det kan også ha spilt en rolle at Lund-kommisjonen kan ha mottatt lite dekkende opplysninger fra enkelte av de involverte norske aktører. En forklaring for Lund-kommisjonen var å likestille med en vitneforklaring for en domstol. Personer som ga ufullstendige opplysninger til kommisjonen kan derfor ha opplevd det som problematisk å gi en mer åpen fremstilling av forholdet i ettertid. Kommisjonens rapport omtaler spørsmålet om sovjetiske finansiering av NKP og andre organisasjoner i en rekke sammenhenger, men unngår enhver realitetsdiskusjon av emnet. På grunnlag av kunnskap den satt inne med, eller uten vanskeligheter kunne fremskaffet, kunne kommisjonen gått lengre i retning av å slå fast at slike overføringer faktisk fant sted.

Forbudet ble innført i 1950 som ledd i en omfattende gjennomgang av de forskjellige «spion-paragrafene» i straffelovens kapitler 8 og 9. Den nye

bestemmelsen, straffelovens § 97a av 15. desember 1950, fikk følgende ordlyd:

Norsk borger eller en i Norge hjemmehørende person som av fremmed makt eller av parti eller organisasjon som opptrer i dennes interesse, for seg eller for parti eller organisasjon her i landet tar imot økonomisk støtte for å påvirke allmennhetens mening om statens styreform eller utenrikspolitikk eller til partiformål, eller som medvirker hertil, straffes med hefte eller fengsel inntil 2 år.

Utvalget som hadde utarbeidet lovteksten besto av høyesterettsdommer Reidar Skau og professor Johs. Andenæs. De to juristene begrunnet den nye bestemmelsen med henvisning til Nazi-Tyskland. Historien hadde vist at en «aggressiv stormakt» ikke bare ville benytte seg av «spioner og agenter i utlandet»,

men at en av infiltrasjonsmetodene er å knytte kontakt med partier og enkeltmenn som får til oppgave å bearbeide den offentlige opinion i sitt hjemland. Forbindelsen kan bygge på sympati, på økonomisk understøttelse eller begge deler. Det samvirke som bare bygger på fellesskap i anskuelse kan en ikke forby. Derimot er det grunn til å sette straff for den som mottar økonomisk støtte fra fremmed makt for sin politiske virksomhet. Det er et brudd på demokratiets spilleregler, at den som overfor den norske allmennhet fremtrer som representant for norske interesser, hemmelig tar imot støtte fra en annen stat. Og forholdet betyr en fare derved at den person eller det parti som tar imot slik støtte, har lett for å komme i et slikt avhengighetsforhold at vedkommende ender med å bli et rent redskap for fremmede interesser.

Lovteksten var utformet med tanke på å fange opp muligheten av at den økonomiske støtten ble kanalisert gjennom i navnet ikke-statlige organisasjoner, for derved å skjule midlenes egentlige opprinnelse:

Når også «parti eller organisasjon som opptrer i dens interesse» er nevnt, er det bl.a. for å ramme de dekkorganisasjoner, kanskje med tilsynelatende kulturelt eller sosialt formål, som stormaktenes

propagandaapparat gjerne kamuflerer seg med. I autoritære ettpartistater må parti og stat ses som to sider av samme sak. Annerledes i demokratiske land. Om et parti i et slikt land yter søsterpartiet i et annet land økonomisk støtte, f.eks. til en valgkamp, kan det kanskje være usmakelig å ta imot slik støtte, men det rammes ikke av paragrafen. Støtten må her ses under synsvinkelen av samarbeid mellom meningsfeller i forskjellige land; den er gitt på vegne av de interesser og ideer som partiet representerer, ikke i vedkommende stats interesser.⁴¹

I sin gjennomgang av straffelovens § 97a konkluderer Lund-kommisjonen med at straffbarheten er knyttet til økonomisk støtte som blir gitt enten til partiformål og eller for å påvirke allmennhetens mening om statens styreform eller utenrikspolitikk. Det er derfor ikke alle former for slik påvirkningsvirksomhet som er straffbare, selv om virksomheten omfatter økonomisk støtte fra en «fremmed makt»:

De saksforberedende eller besluttede organer kan ikke oppfattes som allmennhet i bestemmelsens forstand. Dersom den fremmede makt har lyktes i å plante en påvirkningsagent i sentraladministrasjonen eller i regjeringskretser, rammes ikke agentens virksomhet her av § 97a.⁴²

Om slik utenlandsk støtte som nevnt i § 97a er gitt til et politisk parti, er det derimot likegyldig hva partiet skal bruke pengene til. Forholdet er ulovlig og straffbart uansett om partiet skal bruke pengene til politisk propaganda eller til drift av organisasjonen. Det forholder seg annerledes om det ikke er et parti som mottar støtten, men for eksempel et vennskaps-samband eller en fredsorganisasjon. I dette tilfellet kan mottakeren, fortsatt ifølge Lund-kommisjonen, «bare straffes dersom hensikten med å motta støtten var å påvirke allmennhetens oppfatning om statens styreform eller utenrikspolitikk.» I følge Lund-kommisjonens redegjørelse omfatter begrepet «utenrikspolitikk» i denne sammenheng ikke tradisjonelle forsvarspolitiske spørsmål, men derimot basepolitikk, våpenavtaler, forsvarsallianser og lignende.⁴³

Kommisjonen slår videre fast at det ikke bare er direkte pengeoverføringer som rammes av straffelovens § 97a. Det samme gjelder støtte i form av varer eller andre gjenstander av økonomisk verdi. Som eksempler nevnes «trykkeriutstyr til bruk for et parti eller kunstgjenstander som partiet selger for å skaffe seg inntekter». Også mer avanserte former for indirekte støtte rammes; for eksempel dersom en fremmed makt subsidierer eller dekker ferie- eller studieopphold, samtidig som det ekstra overskudd som oppstår ved at deltakerne likevel betaler for hele oppholdet, overføres til organisasjonen. Det vil også være «økonomisk støtte» i lovens forstand om en organisasjon får kjøpe trykkeriutstyr til underpris av en fremmed stat, eller om den fremmede stat betaler overpris for et trykkeriopdrag til et trykkeri som organisasjonen eier. På den annen side mener kommisjonen at betalte feriereiser for tillitsvalgte i et parti ikke rammes av § 97a. Det samme gjelder reiser til og deltakelse på møter og konferanser som bekostes av den stat der møtene finner sted. Noen begrunnelse for dette standpunktet blir ikke gitt. Derimot mener kommisjonen at betalte «studieopphold» vil kunne rammes.⁴⁴

Reidar Skau og Johs. Andenæs hadde åpenbart liten tro på at den nye paragrafen ville finne anvendelse i særlig omfang:

En kan neppe regne med at en slik bestemmelse vil få stor praktisk betydning; dertil vil nok partene vite å holde sitt forhold for godt skjult. Men en har likevel ansett det for sunt og nyttig at utilbørligheten av de handlinger det her gjelder, kommer til uttrykk i loven.⁴⁵

Av Lund-kommisjonens rapport fremgår det at mistanken om at NKP og andre organisasjoner mottok pengestøtte fra utlandet var en viktig medvirkende begrunnelse for flere av de overvåkingsmessige tiltak som ble satt i verk. I et brev av 29. august 1980 til Justisdepartementet, sier f.eks. overvåkingssjef Gunnar Haarstad at det «etter en samlet vurdering, etter Overvåkingssentralens oppfatning [er] grunnlag for å si at NKP kan mistenkes for å motta støtte - direkte eller indirekte - fra Sovjetsamveldet (strl. § 97 a).» I 1986 ble mistanke om støtte fra Sovjetunionen påberopt som

grunnlag for telefonkontroll av personer ved NKPs kontor.⁴⁶ Telefonen ble avlyttet fra mars 1986 til september 1989. «Grunnlaget for kontrollen var mistanke om at NKP direkte eller gjennom firmaet mottok støtte til partiets drift fra Sovjetunionen, jf. straffeloven § 97 a.» I en begjæring til Oslo forhørsrett fremhevet overvåkingstjenesten at NKP i sin politikk var en sterk forsvarer av sovjetisk politikk. Sovjetunionen hadde derfor «stor interesse av at Norges Kommunistiske Parti og dets organer skal ha midler for å drive sin virksomhet, slik at det er et talerør til gunst for Sovjetunionens kommunistparti og dets politikk.»⁴⁷ For øvrig var Overvåkingspolitiet opptatt av finansierings-spørsmålet også i forhold til Sambandet Norge-Sovjetunionen. Det ble på 1960-, 1970- og 1980-tallet utarbeidet notater med opplysninger om at Sambandet årlig fikk støtte fra Sovjetunionen.⁴⁸ Også søsterorganisasjonen Sambandet Norge-Folke demokratiene var gjennom lang tid gjenstand for Overvåkingspolitiets nærgående interesse.⁴⁹

2. Opprinnelsen

Jeg ville si at ingen oppgaver i mitt liv og ingen innsats har interessert meg og grepet så dypt i mitt hjerte som Komintern. Komintern - det forklarer alt. NKP er en god ting men Komintern er alt.⁵⁰

Det var Folkekommissariatet for utenriksaker (*Narodnyj komissariat po inostrannym delam*, NKID)⁵¹ som i første omgang fikk til oppgave å organisere overføringen av russiske midler til utenlandske revolusjonære partier og bevegelser. Ingen av de vestlige land anerkjente imidlertid det nye regimet i Russland, og sovjetregjeringen hadde derfor de første årene etter revolusjonen ingen ordinær diplomatisk representasjon i Vest-Europa. Nettopp frykten for sovjetisk propaganda og agitasjon var medvirkende til vestmaktens sterke motvilje mot å opprette diplomatiske forbindelser med det nye russiske regimet. I sovjetstyrets første år kom derfor Utenrikskommissariatets representanter i utlandet til å bestå av en broket skare av mer eller mindre uoffisielle sovjetiske utsendinger og representanter for den revolusjonære fløy av arbeiderbevegelsen i de enkelte land. Disse representantene for sovjetregimet

fylte en rekke, til dels motstridende, funksjoner. På den ene siden skulle de forsøke å berede grunnen for den internasjonale anerkjennelsen av den nye sovjetstaten, noe som raskt ble NKIDs hovedanliggende. På den annen side representerte disse «paradiplomaterne» det russiske kommunistpartiet. I tillegg til å ivareta sovjetstatens utenrikspolitiske interesser, reflekterte deres virksomhet de revolusjonære ambisjoner som i disse årene hadde støtte i partiets ledelse.

Også i Skandinavia kom den karakteristiske dobbeltheten i sovjetregimets tidlige utenrikspolitikk til syne. På den ene siden gikk sovjetregjeringen inn for å opprettholde former for diplomatisk representasjon hos de skandinaviske lands regjeringer. Det ble et mål å oppnå først *de facto*, og siden full *de jure* anerkjennelse av det nye regimet. Utnevnelsen av V.V. Vorovskij til Sovjet-Russlands representant i Skandinavia i november 1917, var først og fremst knyttet til behovet for å opprettholde forbindelser med fremmede staters regjeringer. Angelica Balabanovas Zimmerwald-kommisjon i Stockholm var derimot et uttrykk for den revolusjonære ambisjon hos sovjetregimets grunnleggere. Blant annet gjennom å formidle propaganda og litteratur og informasjon, skulle kommisjonen bidra til å styrke de pro-bolsjevikiske, revolusjonære elementer i skandinavisk og europeisk arbeiderbevegelse.

I Norge dannet russiske emigranter «Den russiske revolusjonære arbeiderkomité», som sto i kontakt med Vorovskij i Stockholm og utførte enkelte konsulære oppgaver. Blant annet var det denne komiteen som utstedte visum til Adam Egede Nissen da han dro til Russland kort tid etter oktober-revolusjonen. Komiteen hadde imidlertid ingen offisiell status i forhold til norske myndigheter, og de fleste av komiteens medlemmer ble senere utvist og forlot landet i januar 1919.⁵² I tiden som fulgte var det enkeltpersoner på den revolusjonære fløyen i DNA som formidlet kontakter mellom sovjetmyndighetene og den norske regjeringen.

Det ser ut til at ansvaret for pengeoverføringene til utlandet gradvis ble overført fra Utenriks-kommissariatet til partiet, selv om ansvarsfordelingen i forhold til NKID forble uavklart. I oktober 1918 ble det innen RKP(b)'s apparat etablert et «kontor for utenlandsarbeid», som blant annet var ment å ta seg

av denne siden av partiets internasjonale virksomhet. Fra tidlig i 1919 ble avdelingen ledet av partitoppen Grigorij Je. Zinovjev. «Kontoret for utenlandsarbeid» kan betraktes som en forløper til Komintern, som fra starten av ble ledet av den samme Zinovjev.⁵³

Også fra andre kilder enn Balabanovas erindringer er det kjent at Zimmerwald-kommisjonen i Stockholm i tiden etter oktoberrevolusjonen kanaliserte penger og verdisaker fra Russland til Vest-Europa. Som vi skal se, overførte kommisjonen så tidlig som i mars 1918 penger til Danmark da avisen Klassekampen ble startet sammen med Socialistisk Arbeiderparti.⁵⁴ Balabanova forlot Sverige i oktober 1918. Et par måneder senere måtte sovjetregjeringens uoffisielle representant i landet, V.V. Vorovskij, forlate landet. Samme dag som Vorovskij forlot Stockholm, ble den svenske venstresosialisten Fredrik Ström utnevnt til russisk konsul i Sverige. Materialet fra Ströms private arkiv, som er gjennomgått av historikeren Aleksandr Kan, viser at Ström disponerte store pengemidler på vegne av sovjetregjeringen, Komintern og andre sovjetiske organisasjoner.⁵⁵

Det var betydelige midler som ble kanalisert gjennom Stockholm. Penger og verdisaker ble overført ikke bare til Vest-Europa, men også til USA. Dels fantes midlene i kontanter og bankinnskudd, men også i form av smykker og edelstener. I Ströms brevveksling i 1920 med Maksim M. Litvinov drøftes en rekke forhold knyttet til realiseringen og bruken av disse verdiene.⁵⁶ Litvinov oppholdt seg på denne tiden i lange perioder i København i forbindelse med forhandlinger med ententemaktene. Det allmenne bildet bekreftes av russiske kilder. Av en samtidig oversikt, hentet fra SUKPs arkiv, fremgår det at Komintern i desember 1919 overførte 4000 engelske pund, 4000 amerikanske dollar, 52.000 svenske kroner og 25.000 tyske mark til «det svenske byrå».⁵⁷ Det siktes til Fredrik Ströms organisasjon - Ström representerte NKID såvel som Komintern. Den norske kommunisten Arvid G. Hansen, som i første halvdel av 1920-tallet hadde tett kontakt med Komintern og det sovjetiske partiet, omtaler i sine samtaler med Knut P. Langfeldt Kominterns «skandinaviske partibyrå» i Stockholm med et «budsjett for anvendelse i de skandinaviske land».⁵⁸

Fra og med opprettelsen av Den kommunistiske internasjonale, Komintern, foreligger det presise og

omfattende, om enn ufullstendige, opplysninger om pengemidler og verdisaker som ble overført til utenlandske partier og bevegelser. Komintern ble opprettet på russisk initiativ under et møte i Moskva 2.-6. mars 1919, en begivenhet som noe misvisende omtales som den kommunistiske internasjonalens første kongress. Blant de utenlandske kommunister som deltok på møtet var Emil Stang fra Det norske Arbeiderparti. Kongressen valgte en Eksekutivkomité - EKKI - til å ta seg av organisasjonens drift inntil neste kongress. Av denne ble det igjen skilt ut et byrå med fem medlemmer. Sommeren 1919 ble det skilt ut ytterligere et styringsorgan, det såkalte lille byrå (maloe bjuro), i august 1921 omdøpt til EKKIs presidium. Presidiet var kjernen i Kominterns beslutningsapparat. Lederen for RKP(b)'s Petrograd-organisasjon, Grigorij Je. Zinovjev, ble valgt til EKKIs første formann. Blant EKKIs sekretærer i tiden etter opprettelsen av Komintern var Stockholmsveteranene Angelica Balabanova og V.V. Vorovskij.

I årene som fulgte skjedde en rask økning i antallet medlemmer i Eksekutivkomiteen som et resultat av at stadig flere partier - seksjoner - ble medlemmer av internasjonale. Antallet medlemmer i EKKI vokste fra en håndfull i 1919 til 57 medlemmer og 44 kandidatmedlemmer etter Kominterns 6. kongress i 1928.⁵⁹ Det ble derfor opprettet stadig nye kommisjoner og organer som skulle ta seg av de forskjellige sidene av internasjonalens daglige virksomhet.⁶⁰

En tid var det strid mellom den nye organisasjonen og NKID om ansvaret for utenlandspropagandaen og organiseringen av hjelpen til utenlandske revolusjonære bevegelser. Forholdet ble diskutert i en rekke møter i partiets øverste organer i mars-april 1919. En beslutning om å overføre ansvaret for de finansielle utenlands-transaksjonene fra NKID til Komintern ble tatt på et møte i RKP(b)s sentralkomité den 13. april 1919.⁶¹ Det ser imidlertid ut til at uenigheten mellom Komintern- og NKID-lederne Zinovjev og Tsjitsjerin ble endelig avklart først i november 1921. Det ble da besluttet at NKID ikke lenger skulle ha noe å gjøre med finansieringen av utenlandske kommunistpartier eller fagforeninger. Samtidig ble det slått fast at de offisielle sovjetiske utenlandsrepresentasjonene, som i form av handelsrepresentasjoner på denne tiden ble

opprettet i en rekke land, ikke skulle blande seg inn i lokale partisaker. Dette skulle forbeholdes den lokale representant for Kominterns Eksekutivkomité.⁶²

I hvert fall inntil tidlig i 1920 var det ledelsen i RKP(b) som traff beslutninger om å bevilge penger til utenlandske partier, selv om beløpene formelt ble overført av Komintern. Partiet fastsatte også Kominterns budsjett. Dette fremgår av publiserte beslutninger i det russiske kommunistpartiets sentralkomité, politbyrå og orgbyrå.⁶³ Den 9. februar 1920 ble det for eksempel besluttet å tildele det finske partiet 5 millioner rubler som et engangsbeløp. Deretter skulle det utbetales en månedlig støtte på 2 millioner rubler.⁶⁴ Den 16. juli samme år ble det i plenumsmøte i sentralkomiteen besluttet å godta EKKIs anmodning om å få bruke 10.000 pund til å støtte det britiske kommunistpartiet.⁶⁵ Det ser ut til at Komintern etterhvert fikk rett til selv å vedta støtte til partier og bevegelser i utlandet. Etter Kominterns 3. kongress sommeren 1921 opprettet EKKI en egen budsjettkommisjon. I august samme år ble gammelbolsjevikeren Osip A. Pjatskij utnevnt til kommisjonens sekretær, samtidig som han var EKKIs kasserer.⁶⁶ Det ser ut til at det var Pjatskij som var budsjettkommisjonens faktiske leder.

Om budsjettkommisjonen heter det at dens «grunnleggende funksjon» besto i å ta stilling til «de finansielle spørsmål for hvert enkelt kommunistparti». Budsjettkommisjonen skulle fastsette partienes medlemskontingent til Komintern, og skulle tilbakeføre midlene som kom inn til de enkelte partier for å dekke «forskjellige nødvendige behov (valgkampanjer, forlagsvirksomhet, sentralapparat, osv.)». Kommisjonen skulle videre øve kontroll med partienes finanser, med tanke på å fastslå om midlene som ble overført fra Komintern «ble anvendt til det angitte formål».⁶⁷ Det er uklart hvordan det forholdt seg med medlemskontingenten som internasjonalens «seksjoner» i teorien betalte til Kominterns organisasjon i Moskva. Tidlig i 1922 nevnes spørsmålet i et sirkulære til medlemspartiene, deriblant DNA.⁶⁸ I et sentralstyremøte i DNA den 18. januar 1923 ble det referert en meddelelse om «den internationale medlemskontingent som maa indføres pr. 1/1-23».⁶⁹ I et påfølgende sentralstyremøte ble det opplyst at beløpet skulle utgjøre «25 prosent pr. kvartal av partiets ordinære medlemskontingent».⁷⁰

Det synes likevel tvilsomt om disse kontingentene faktisk ble innbetalt. Aino Kuusinen forteller i sine memoarer at hennes mann, den fremstående Komintern-funksjonæren Otto V. Kuusinen, og Osip Pjatnitskij «hadde det virkelig moro» når de satte opp Kominterns årsbudsjett. Budsjettet inneholdt en post «Bidrag fra broderpartier», men Aino fikk høre av sin mann at Komintern «aldri hadde fått så mye som en kopek av noe utenlandsk parti». Kontingenten som ble fastsatt for hvert enkelt parti hadde angivelig kun til hensikt å tildekke det virkelige forhold. I følge Kuusinen var det Komintern, og dermed den sovjetiske regjeringen, som finansierte internasjonale medlemspartier, og ikke omvendt.⁷¹

Den første tiden etter Kominterns opprettelse ble støtten til utenlandske partier og bevegelser i stor grad finansiert ved salg av gull, edelstener og andre verdisaker som var kommet i sovjetregjeringens besittelse etter maktovertakelsen. En samtidig oversikt gir detaljerte opplysninger over beløp og verdisaker som ble overført fra våren 1919 til sommeren 1920. Betydelige midler gikk til Tyskland, der de ble tatt hånd om og anvendt av den fargerike Komintern-representanten «kamerat Thomas» (egentlig navn: Jakob Reich).⁷² Den 30. mai 1919 ble verdisaker for 300.500 rubler, samt 100.000 tyske mark, 3000 svenske kroner, 7.500 finske mark samt 6.500 rubler overført til Tyskland. Fra juli 1919 til januar 1920 ble verdisaker for til sammen 2.728.000 rubler sendt til USA. Store beløp gikk til England, Italia og de sentraleuropeiske land.⁷³ Etter instruks av Tsjitsjerin og viseutenrikskommissær Lev M. Karakhan, fikk en viss E. Sjelepina i 1919 utlevert fra nasjonalbanken edelstener og perler for til sammen 1.039.000 rubler. Verdisakene skulle anvendes i Storbritannia.⁷⁴ Fra 1922 foreligger en nøyaktig oversikt over verdisaker som ble overført til Komintern fra den 28. mars til den 11. april samme år, altså en periode på to uker. Det dreier seg om sølvtøy (til sammen ca. 16,5 kg), noe gullsaker (ca. 100 gram) og diverse andre metallartikler. Den samlede verdien er ikke oppgitt.⁷⁵

Etterhvert ble det avsatt midler til overføring til utlandet som en del av Kominterns budsjett. Det totale omfanget av overføringene er imidlertid uavklart. Et anslag går ut på at 10 prosent av Kominterns budsjett i 1921 dreide seg om støtte til

utenlandske partier og bevegelser.⁷⁶ Angivelig på bakgrunn av Komintern-dokumenter opplyser Lenin-biografen Dmitrij Volkogonov at det i mars 1922 ble fattet vedtak om å overføre til sammen 5.536.400 gullrubler til en rekke land. Mot slutten av samme år ble det bedt om en bevilgning på ytterligere 2.196.500 gullrubler for samme formål.⁷⁷

I Kominterns tidlige fase var det neppe noen som hadde full oversikt over midlene og verdisakene som ble overført til den revolusjonære virksomheten i utlandet. Angelica Balabanova beretter om reaksjonen til ledelsen i EKKI da hun ville legge frem et regnskap over sine utgifter etter et opphold i Kiev i 1920: Da begynte alle å le:

*De, vil De legge frem regnskap? Vi kunne like gjerne kontrollere kamerat Lenin. Hva er dette for et påfunn?*⁷⁸

Igen rommer Balabanovas fargerike beskrivelse en kjerne av sannhet. En betydelig del av de avsatte beløp ble overført til virksomheten i Tyskland, der «kamerat Thomas» kort etter Kominterns grunnleggelse startet oppbyggingen av et «vest-europeisk byrå». Gjennom Thomas' organisasjon ble det overført midler også til andre land i Vest-Europa. Den ytterst uklare regnskapsførselen ved kontoret i Berlin, sammen med klager fra det tyske kommunistpartiet over at «kamerat Thomas» utfoldet en omfattende og åpenbart tapsbringende forlagsvirksomhet samtidig som partiet manglet pengemidler, førte til at «kam. Thomas» til slutt ble fratatt ansvaret for Kominterns pengebruk i Vest-Europa.⁷⁹ De åpenbart utbredte uregelmessighetene fikk i september 1921 Lenin til å skrive et utkast til et brev til partiets sentralkomité. Bolsjevik-lederen understreket at pengehjelpen fra Komintern til kommunistpartiene i de kapitalistiske land var «absolutt lovlig og nødvendig», men at den iblant førte til «skandaler (bezobrazija) og motbydelig misbruk». Lenin satte opp forslag til et sett av strenge kontrollrutiner og sanksjoner som skulle forhindre slike episoder.⁸⁰

Det hendte også flere ganger at midler kom på avveie på annen måte, blant annet ved at Kominterns kurerer ble pågrepet og midlene beslaglagt. Blant de uheldige var den senere norske sosial- og

handelsminister Alfred Madsen. På vei hjem fra Kominterns 2. kongress sommeren 1920, ble Madsen avslørt da han forsøkte å smugle med seg inn i Norge 100.000 rubler i gull.⁸¹ Like uheldig var Komintern-funksjonæren Allan Wallenius, som i 1926 skulle overføre tredve tusen pund til de streikende havnearbeiderne i London. Da Wallenius ble redd for at politiet var på sporet av ham, overleverte han pengene til en fyrbøter på skipet hvor han var blindpassasjer. Overfor sine overordnede i Moskva forsvarte han seg med at fyrbøteren var «god kommunist», og at han «til og med kjente den mannen Allan skulle gi pengene». Ikke overraskende kom pengene aldri frem til adressaten.⁸² Amerikaneren John Reed, forfatteren av *Ti dager som rystet verden*, ble pågrepet av finsk politi da han i februar 1920 forsøkte å krysse grensen mellom Russland og Finland illegalt. Med seg i bagasjen hadde han et større beløp i ulike valutaer og 102 diamanter.⁸³

Etter at Osip A. Pjatinitskij i august 1921 overtok kontrollen over utbetalingene fra Komintern, ble det strengere kontroll med pengebruken.⁸⁴ Arvo Tuominen, en ledende finsk kommunist som etterhvert brøt med partiet, skriver i sine fargerike erindringer at Pjatinitskij ikke var «av dem som lettet på kistelokket for et godt ord».⁸⁵ Etter at sovjetregjeringen opprettet de facto eller de jure forbindelser med landene i Vest-Europa, ble penger og verdisaker i økende grad overført med diplomatisk kurer.⁸⁶

I enkelte tilfeller skapte overføringene fra Moskva strid innen den internasjonale revolusjonære bevegelsen. «Kamerat Thomas'» virksomhet i Tyskland førte til gjentatte protester fra det tyske kommunistpartiet mot Komintern-representantens egenrådighet. Det ble også tidlig klart at ledelsen i Moskva brukte pengehjelpen som virkemiddel for å påvirke utfallet av interne stridigheter i utenlandske partier og bevegelser. I april 1922 protesterte ledelsen i det tsjekkoslaviske sosialdemokratiske partiet overfor EKKI mot at to av Kominterns representanter i Tsjekkoslovakia delte ut penger til venstrefløyen i partiet uten å informere partiets sentralkomité.⁸⁷ Til og med fra Kominterns egne ble det reist innvendinger. I begynnelsen av 1920 skrev Kominterns representant i Frankrike, A.E.

Abramovitsj, til EKKI at «man må en gang for alle gjøre det klart, at organisasjonene bør eksistere på grunnlag av sine egne midler, at ingen har rett til å motta midler til underhold fra disse midlene, at det kun er aviser og forlag som bør motta understøttelse.» Bakgrunnen var bekymringen for at pengestøtten til de utenlandske partiene kunne skape problemer i forhold til myndigheter og opinion i de enkelte land, samt problemene med at midler kom på avveie eller havnet i uærlige hender.⁸⁸

Kort tid etter dannelsen våren 1919 opprettet Komintern sitt eget apparat for hemmelig kontakt med internasjonals «seksjoner» i utlandet. I august året etter ble dette omdannet, og fikk navnet Hemmelig avdeling. Neste navneskifte kom i juni 1921, da denne delen av EKKIs apparat ble omdøpt til Avdeling for internasjonal kontakt (*Otdel mezjdunarodnoj zvjazi*, forkortet OMS).⁸⁹ Avdelingens offisielle oppgave var å «opprettholde kontakt med alle kommunistpartiene og å forsyne disse med litteratur».⁹⁰ I Kominterns publikasjoner er OMS omtalt ytterst sporadisk og lite fyllestgjørende. Inntil Kominterns arkiver ble åpnet fra slutten av 1980-tallet var derfor lite kjent om avdelingens organisasjon og virksomhet. Om det ikke hadde vært for erindringene til avhoppede sovjetiske diplomater og etterretningsfolk og tidligere medarbeidere i Komintern, ville avdelingens faktiske funksjon knapt vært kjent for omverdenen. OMS ble fra 1921 til 1935 ledet av Osip A. Pjatinitskij - EKKIs kasserer og faktiske leder av budsjettkommisjonen. Det ser ut til det var OMS som hadde den direkte ledelse av EKKIs representanter i utlandet. Blant OMS' oppgaver var også å organisere pengeoverføringene til utlandet.⁹¹

Det var tett kontakt mellom OMS og det hemmelige politi, og fra slutten av 1920-tallet ble ansvaret for pengeoverføringene til utlandet angivelig i økende grad overført til OGPU/NKVD. Også andre av OMS' funksjoner skal ha blitt overtatt av det hemmelige politi.⁹² Denne prosessen falt sammen med at Komintern mistet mye av sin betydning og status i sovjetisk utenrikspolitikk. Ifølge Volkogonov ble organisasjonens budsjett nesten halvert fra 1937 til 1938.⁹³ De stadig tettere forbindelsene mellom OMS og NKVD kom til uttrykk da Pjatinitskij i 1935 ble avløst som OMS-leder av Mikhail Abramovitsj

Trilisser (pseudonym Moskvin). Fra 1921 til 1929 var Moskvin leder av den sovjetiske utenlands-etterretningen.⁹⁴ Såvel Pjatinitskij som Trilisser ble for øvrig skutt under utrenskningene i slutten av 1930-årene.

3. Overføringer til de skandinaviske kommunistpartiene i mellomkrigstiden

De skandinaviske kommunist- og arbeiderpartiene gjennomlevde en turbulent periode i årene etter at Komintern ble dannet, med partisplittelser og -samlinger. Den finansielle støtten fra Moskva, som nettopp i denne perioden hadde et betydelig omfang, ble et virkemiddel i fraksjonsstridighetene. Etterhvert som partimønstret i de skandinaviske land stabiliserte seg, samtidig som lederne i Moskva ble tvunget til å gi avkall på sine verdensrevolusjonære ambisjoner, fikk overføringene et mer beskjedent omfang. Sammenlignet med summene som gikk til driften av det Moskva-baserte finske kommunistpartiet og partiene i de store vesteuropeiske land, var det begrensede beløp som ble overført til de revolusjonære bevegelsene i Norge, Sverige og Danmark. Pengene kan likevel ha hatt stor eller til og med avgjørende betydning i viktige faser av partienes utvikling. En endelig vurdering må utstå inntil arkivet etter EKKIs budsjettkommisjon igjen blir åpnet for innsyn.

Som vi har vært inne på, overførte Zimmerwald-kommisjonen penger til Danmark da avisen *Klassekampen* ble startet sammen med *Socialistisk Arbeiderparti* i 1918. Også i fortsettelsen ble det brukt store beløp på avisen og partiet.⁹⁵ I et møte den 17. desember 1918 besluttet organisasjonsbyrået (orgbyrå)⁹⁶ i sentralkomiteen i det russiske kommunistpartiet å yte «noe hjelp» til danske partifeller. Til gjengjeld ble det forventet at danskene skulle utgi russiske publikasjoner i Danmark.⁹⁷ Deretter var pengestøtten fra Moskva et vesentlig element i prosessen som i april 1921 ledet frem til opprettelsen av Danmarks Kommunistiske Føderasjon på grunnlag av en samling av Danmarks Kommunistiske Parti og Fagoppositionens Sammenslutning (FS). Etter tidens målestokk var det betydelige midler som ble overført.⁹⁸ Da *Solidaritet*, bladet til Fagopposisjonens Sammenslutning, og

Danmark Kommunistiske Partis avis *Arbejdet* i mai 1921 ble slått sammen til Arbejderbladet, bevilget Komintern 65.000 kroner til driften av bladet. Det tilsvarer rundt 700.000 danske kroner i dagens kroneverdi.⁹⁹ Danskernes anmodning om hjelp fra Komintern fikk for øvrig varm støtte av sentralstyret i DNA, som besluttet «at rette en instændig henstilling til eksekutivkomiteen [i Komintern] om ikke at undra det danske partiorgan sin støtte.»¹⁰⁰

Utover i 1921 ble det gitt ytterligere støtte fra Komintern til det danske partiet. Ifølge den danske historikeren Morten Things beregninger, er det for perioden fra 1. juli til 31. desember 1921 dokumentert overføringer på til sammen 64.060 danske kroner.¹⁰¹ I de følgende år var tilskuddene mer beskjedne. I 1922 ba DKP om en støtte på 210.000 kroner, men mottok trolig langt mindre. I EKKIs budsjettkommisjons møte den 3. januar 1922 ble det bevilget 48.000 danske kroner til det danske partiet.¹⁰² Som en kuriositet kan nevnes at sentralstyret i DNA i april 1923 bevilget et lån på kr. 800 til DKP. Samtidig skulle det foreslås for Komintern at det ble bevilget 2000 kroner til det danske partiet, «hvorav Kr. 800,- tilbakebetales vort parti».¹⁰³ I 1924 og 1925 skal de danske kommunistene ha mottatt 5.000 gullrubler fra Komintern.¹⁰⁴

Størrelsen på tilskuddene til DKP utover i 1920- og 1930-årene er ikke fastlagt. Det er likevel klart at partiet mottok faste tilskudd, og utover dette kunne søke EKKI om ekstraordinære bevilgninger. Således fikk det overført 3.700 danske kroner i forbindelse med valget i 1926.¹⁰⁵ Fra slutten av 1930-tallet foreligger det spredte opplysninger om at Komintern bevilget penger til DKP. Sommeren 1939 grep Komintern inn og reddet partiavisen *Arbejderbladet* som hadde store finansielle problemer.¹⁰⁶ Fra november 1939 foreligger det et brev fra Alfred Jensen som ber om mer penger til partiet og avisen. Jensen hadde fått i oppdrag av DKPs politbyrå å reise spørsmålet overfor EKKI.¹⁰⁷ Det ble vedtatt å bevilge tilskuddet.¹⁰⁸

I Sverige mottok Sveriges Socialdemokratiske Vänsterparti (SSV) i 1920 100.000 svenske kroner fra Komintern. Senere på året mottok det ytterligere rundt 50.000 kroner.¹⁰⁹ I mars året etter ble SSV omdannet til Sveriges Kommunistiske Parti: Sektion

av Tredje Internationalen (SKP). Et brev fra Komintern-funksjonæren Allan Wallenius til SKP-formannen Zeth Höglund fra august 1921 etterlater liten tvil om at Komintern ikke kunne oppfylle alle SKPs ønsker om økonomisk hjelp:

Jag hoppas at valen skal gå bra för Er. EK:s budgettkommission har även beviljat allt vad Ni begärt till understöd för valrörelsen. Men annars har det varit för kommissionen omöjligt att uppfylla så stora pänninganspråk som de Ni framställt. E.K. och dess Presidium har redan tidligare i principiella beslut så stramt begränsat utdelandet av understöd till all kompartier och partitidningar att det som Budgetkommissionen nu beviljat Er för återstående delen av året, redan går långt över den proportion som de flesta andra broderpartierna kan hoppas på. Genom att detaljera beloppen för skilda ändamål och för skilda tidningar (delvis tillsammans med Flyg och Linderot) har vi kunnat övertyga budgettkommissionen om att Ni måste få tillsammans närmare 100.000 för detta år (under det bestämda villkor, att ifrågavarande tidningar med stöd av de bestämda anslagen i värligheten kan upprätthållas.)¹¹⁰

I følge den svenske historikeren Lars Björllins undersøkelser, ble det i 1921 formidlet hele 400.000 svenske kroner til SKP. Overføringene dette året var, mener Björllin, «en forutsättning för at partiet över huvudtaget skulle kunna bedrive någon verksamhet». I 1922 ba SKP om 320.000 svenske kroner i tilskudd, men mottok 48.780 gullrubel, dvs. ca. 100.000 svenske kroner.¹¹¹ Omfanget av overføringen til det svenske partiet i resten av mellomkrigsperioden er ikke kjent. Tuominen hevder at SKP på grunn av sitt store pengebehov var Kominterns «smertensbarn», som «aldri evnet å betale mer enn en liten brøkdel av driftsutgiftene selv». ¹¹² Av dokumenter fra 1942 skal det fremgå at det svenske partiet på denne tiden mottok 10.000 - 60.000 svenske kroner i tilskudd hvert kvartal.¹¹³

For Norges vedkommende foreligger det spredte opplysninger om pengeoverføringer til DNA inntil splittelsen i november 1923, og deretter til NKP på 1920-tallet. De første opplysningene er fra 1921, da

Komintern formidlet 130.000 norske kroner til virksomheten i Norge.¹¹⁴ Samme år førte Kyrre Grepp forhandlinger med L.M. Mikhajlov, leder for sovjetregjeringens handelsrepresentasjon i Kristiania, om et lån på kr. 300.000. Pengene skulle settes inn på den LO-eide Kristiania & Oplands Vekselbank.¹¹⁵ I korrespondansen om saken ble det understreket at lånet skulle være rentebærende, og det skulle betales tilbake: «Det dreier seg ikke om en ren *understøttelse*. Det er snakk om understøttelse gjennom et lån, som det vil bli betalt vanlige renter av.»¹¹⁶ Ettersom partiet var i akutt pengemangel, var det ikke desto mindre viktig at pengene ble overført, og det raskt:

Det er derfor av den største politiske betydning, at vi får disse pengene som et lån gjennom banken for slik å kunne møte vanskelighetene. Russland loper ingen risiko, og vil få pengene tilbake med renter. Vår politiske stilling vil bli betydelig styrket. Dette vil særlig være tilfelle i fagforeningene, hvor spørsmålet Moskva-Amsterdam nå er blitt satt på spissen og skal avgjøres.¹¹⁷

Av fremstillingen fremgår det altså at pengene ville styrke Komintern-fløyens posisjon i partiet og i fagbevegelsen. Saken med lånet trakk i langdrag - til tross for flere inntrengende anmodninger fra Kristiania om at saken måtte løses.¹¹⁸ Rett før DNAs viktige landsmøte i februar 1923, var lånet ennå ikke utbetalt. Emil Stang, i et brev til Kollontaj, understreket igjen sakens politiske betydning: «Det er nå *absolutt* nødvendig, også av politiske grunner, at denne saken blir brakt fullstendig i orden senest før landsmøtet.»¹¹⁹ Kollontaj oversendte brevet til Komintern-lederen Zinovjev, med påskrift om at pengene måtte utbetales omgående, før landsmøtet i DNA. Det hadde gjort et dårlig inntrykk på de norske kameratene at saken hadde trukket slik i langdrag.¹²⁰ Spørsmålet dukket opp under et møte i Kominterns sekretariat den 20. mars 1923. Det fremgår at det var kommet nye telegrafiske purringer fra Kollontaj og Emil Stang. Det ble vedtatt å gi Kuusinen i oppdrag å ta forholdet opp med Bukharin.¹²¹ Det er uklart om pengene i det hele tatt ble utbetalt.

Under EKKIs budsjettkommisjons møte den 3. januar 1922 ble det bevilget 60.000 norske kroner til

Kominterns norske seksjon, dvs. DNA.¹²² Partiet hadde bedt om 130.000 kroner.¹²³ Ikke minst i forbindelse med DNAs landsmøte i november 1923, da Komintern-fløyen brøt ut og startet Norges Kommunistiske Parti, kom det inntrengende anmodninger om finansiell støtte fra Moskva. I en melding til Zinovjev den 5. oktober fortalte Kollontaj at Olav Scheflo, DNAs gruppeleder på Stortinget og en av forgrunnsfigurene i Komintern-fløyen i partiet, hadde bedt om å få utlevert 20.000 kroner umiddelbart. Kollontaj ba om telegrafisk instruks om hvordan hun skulle forholde seg.¹²⁴ Det kostet også penger å trykke en norsk oversettelse av referatet fra møtet i Kominterns utvidete eksekutivkomité i juni 1923. Den 25. september skrev Oscar Torp til EKKIs sekretariat at DNA kunne stå for utgivelsen «saafremt Internationalen vil bære omkostningene ved oversættelsen og trykningen».¹²⁵ I et telegram til Pjatinitskij en måned senere ba Torp, som for øvrig ikke representerte Komintern-fløyen i partiet, om at 6000 kroner til dette formålet måtte overføres «øyeblikkelig» om referatet skulle foreligge til DNAs landsmøte.¹²⁶

Da splittelsen var et faktum, førte dette umiddelbart til nye krav om penger fra det nydannede Norges Kommunistiske Parti. Av en melding fra Olav Scheflo til Zinovjev av 8. november 1923, fremgår det at han selv og partiets nyvalgte formann, Sverre Støstad, hadde skrevet brev til Pjatinitskij om pengespørsmålet, «die eine sehr brennende Frage ist».¹²⁷ Etter datidens pengeverdi var det store beløp det nå var snakk om:

*Som startkapital trenger vi et par hundre tusen kroner, og jeg tror en slik bevilgning vil strekke til for alltid, i hvert fall for lang tid. Jeg ber derfor om at De må sørge for at denne saken blir behandlet raskt. Det er det første skritt som koster - det kan jeg nå bevitne.*¹²⁸

200.000 1923-kroner tilsvarer ca. 3.350.000 kroner i dagens pengeverdi.

Blant annet var det nødvendig med tilskudd for å få utgitt den nye partiavisen, *Norges Kommunistblad*. Avisen kom med sitt første nummer den 5. november. Den 15. november

1923 telegraferte Kollontaj til Tsjitsjerin, for overbringelse til Zinovjev og Pjatinitskij, følgende melding fra Olav Scheflo:

Utgivelsen av den nye avisen kan fortsette bare til søndag, om vi ikke får støtte. Om vi ikke straks får finansiell støtte trues vi av en uopprettelig partiskandale. I lys av dette ber Sentralkomiteen om at spørsmålet ordnes uten opphold.

Lederen for partiorganisasjonen ved den sovjetiske handelsrepresentasjonen i Kristiania, Marcel Body, tilføyde i samme telegram at situasjonen til de norske kameratene var «håpløs»:

*De trenger 15 tusen norske kroner straks, hvis ikke blir de nødt til å stoppe avisen. Gi melding med det samme om det kan gis ut en slik sum. Venter svar innen lørdag.*¹²⁹

Avisen ble ikke stoppet. Tvert imot: Det første nummeret av *Norges Kommunistblad* ble trykket i stort opplag og attpåtil delt ut gratis¹³⁰ - ganske sikkert til stor ergrelse for anti-Komintern-fløyen som hadde forblitt i DNA. Det synes i det hele tatt klart at appellene om hjelp ga resultater. I møter 15. og 30. november 1923 fastsatte EKKIs budsjettkommisjon en tilleggssbevilgning til NKP på 100.000 kroner utover det som allerede var bevilget. Ved budsjettkommisjonens første møte i 1924 ble det avsatt ytterligere 20.000 kroner til NKP.¹³¹

Deler av virksomheten til NKP og de andre skandinaviske kommunistpartiene var trolig avhengig av støtten fra Moskva. Da man i 1921 diskuterte muligheten av å starte et «skandinavisk kommunistisk tidsskrift» til erstatning for *Det tyvende århundre*, ble det fra første stund av regnet med et tilskudd fra Komintern. Tidsskriftets redaksjon, som skulle plasseres i Oslo, skulle bestå av en norsk hovedredaktør og en dansk og en svensk medarbeider. Med utgangspunkt i et «effektivt oplag av 2000 eksemplarer» ville de årlige utgiftene utgjøre 28.000 kroner, mens inntektene ikke ville overstige 20.000. Arvid G. Hansen mente Komintern kunne bidra:

Kunde man derfor gjøre regning paa et aarlig tilskud fra Komintern paa 10.000 norske kroner; skulde man kunde ofre ca. 4000 kroner paa bidragskontoen, eventuelt iberegnet tegninger og andet klichestof.

Det ble imidlertid ikke tatt for gitt at Komintern ville gå med på å bevilge penger til det påtenkte tidsskriftet. Ettersom *Det tyvende århundre* allerede gikk med underskudd, mente Hansen at Arbeiderpartiet måtte være «beredt til å bære sin part av et eventuelt underskud, forutsat at man ikke heller vælger den utvei at basere tidsskriftet paa en noget høyere aarskontingent, hva der dog neppe vil være at anbefale.»¹³²

Muligens var det ikke NKP, men norsk fagbevegelse, som mottok de største overføringene fra Sovjetunionen etter midten av 1920-tallet. I 1927 mottok LO 200.000 kroner fra den russiske landsorganisasjonen som bidrag til arbeiderne som var rammet av lockout. LO mottok også et rentefritt lån på kr. 800.000 som «skulde tilbakebetales når den norske landsorganisasjonens økonomi tillot det». Inntil 1932 var det angivelig blitt tilbakebetalt kr. 300.000. Under et rettsmøte i juni 1932 i forbindelse med Quisling-saken, understreket LO-formannen Halvard Olsen at det ikke var knyttet betingelser til disse bidragene. Han hevdet også at LO utover dette ikke hadde mottatt «noget som helst beløp fra russisk hold».¹³³ Dette synes å stå i strid med opplysningene fra Arvid G. Hansen, som forteller at han hadde møter med den mangeårige formannen i den sovjetiske fagforeningssentralen, Mikhail P. Tomskij, «fordi man skulle behandle bevilgningsspørsmål, vet du, bl.a. under skogsarbeiderstreiken og andre konflikter hvor det ble overført temmelig store beløp.» Støtten kom fra russiske fagforeninger såvel som fra den kommunistiske faglige internasjonale, Profintern.¹³⁴ I et utvidet politbyråmøte i NKP i januar 1932 ble det antydnet at spørsmålet kunne ha betydning i striden om LO skulle slutte seg til den sosialistiske faglige internasjonale med sete i Amsterdam, eller Profintern med hovedkvarter i Moskva. Erling Bentsen fremholdt: «Et annet argument som dog ikke må misbrukes er pengehjelp fra russerne. Vi må innstille arbeiderne på å føre kampen selv uten russiske penger eller levnedsmidler [om LO melder

seg inn i Amsterdam-internasjonale].»¹³⁵

Men også NKP kunne fortsatt regne med pengestøtte fra Moskva til partiets virksomhet. Under et politbyråmøte den 14. februar 1936 opplyste Løvlien at

*sekretariatet hadde drøftet de oppdrag som [politbyråmedlemmet Martin] Brendberg bør få i forbindelse med hans reise til Moskva, bl.a. den støtte partiet må ha for løsning av oppgavene i forbindelse med landsmøte, det faglige arbeid og stortingsvalget.*¹³⁶

Det er ukjent hva som kom ut av Brendbergs samtaler i Moskva.

I likhet med de danske partiavisene, hadde NKP-pressen stadig økonomiske problemer. Spørsmålet om den norske partipressens organisering ble drøftet under Kominterns utvidete eksekutivmøte i april-juni 1937. Fra EKKIs side ble det krevd at NKPs hovedorgan, ukeavisen *Arbeideren*, ble omgjort til dagsavis. Samtidig skulle partiavisene i Bergen (*Arbeidet*) og Trondheim (*Ny Tid*), som begge var dagsaviser, innskrenke virksomheten. Da spørsmålet ble drøftet i NKPs politbyrå den 3. juni 1937, bemerket Ivar Ertresvåg at «[d]e råd K.I. [Komintern] her har gitt oss kan vi vel neppe komme forbi, idet partiorganisasjonene allikevel ikke på egen hånd vilde kunne holde avisene gående.»¹³⁷ Forholdet var med andre ord at ettersom EKKI hadde besluttet å innstille støtten til avisene i Bergen og Trondheim, hadde NKP intet annet valg enn å føye seg. Hvordan denne saken ble behandlet videre, er ikke utforsket. Det som er klart, er at partiets hovedorgan *Arbeideren* ble dagsavis fra oktober 1937. Et år senere måtte *Arbeidet* begrense seg til to utgaver i uken, og gikk deretter over til å være ukeavis. *Ny Tid* holdt det i det lengste gående som dagsavis, men gikk til gjengjeld inn i mars 1939.

I enkelte tilfeller fikk ledende norske kommunister utbetalt sovjetisk lønn. Omfanget av denne formen for støtte til NKPs virksomhet er imidlertid ukjent.¹³⁸ Arvid Hansen, tidlig på 1920-tallet leder av den såkalte skandinaviske kommunistiske føderasjon med sete i Stockholm, fikk sinn lønn fra Moskva: «Jeg ble plassert der jeg, ganske enkelt, av Komintern, med gasje og alt til faget henhørende.»¹³⁹ I en tid var

Hansen faglig korrespondent for den russiske fagorganisasjonens avis *Trud* (Arbeidet), noe som var «en meget god inntektskilde». Betalingen skjedde i norske kroner eller i «annen passende valuta». Hansen overlot korrespondentstillingen Albin Eines.¹⁴⁰ Adam H. Egede-Nissen, medlem i NKPs sentralstyre og partiets formann fra 1937, mottok fra 1. juli 1934 en «personlig lønn» (*personalnaja pensija*) på 150 valutarubler i måneden.¹⁴¹ Pengene ble bevilget av en egen kommisjon under Folkekommissærenes råd (dvs. regjeringen), altså ikke av Komintern eller partiapparatet.¹⁴² Etter å ha vært innstilt under krigen, ble utbetalingene etter alt å dømme gjenopptatt tidlig i 1946. Samtidig ble det vedtatt å gjenoppta utbetalingene til en viss V.N. Danielsen.¹⁴³ Bakgrunnen for bevilgningene er ikke kjent. I Egede-Nissens tilfelle kan det ha dreid seg om en form for anerkjennelse for hans innsats til støtte for russiske revolusjonære før revolusjonen. Da det i forbindelse med Quisling-saken i 1932 ble hevdet at ikke bare Arvid G. Hansen, men også blant andre Sverre Støstad og Olaf Scheflo mottok lønn fra Komintern for sine verv i den skandinaviske kommunistiske føderasjonen, ble dette benektet av de to.¹⁴⁴

4. Etterkrigstiden: Direkte finansiell støtte til NKP

Lite er kjent om omfanget av Sovjetunionens støtte til NKP under krigen. Perioden inntar uansett en særstilling i forhold til emnet som drøftes i dette arbeidet. Undersøkelsen tar for seg den sovjetiske pengestøtten til NKP som et parti i det ordinære norske politiske landskap. Det ville være meningsløst å studere NKPs innsats og rolle i årene 1940-1945 ut fra et slikt perspektiv. Det har heller ikke fremkommet opplysninger om hvorvidt NKP mottok finansiell støtte fra Sovjetunionen i de første etterkrigsårene. Ut fra det som er kjent om Sovjetunionens allmenne utenrikspolitiske prioriteringer i denne perioden, kan man gå ut fra at slik støtte, i den grad den fantes, var av begrenset omfang. Lite tyder på at NKP i disse årene inntok en sentral plass i Moskvas politikk overfor Norge. Det var først da forbindelsene med det offisielle Norge og sentrale politiske kretser frøs til mot slutten av 1940-tallet, at kontakten med NKP og tilliggende

organisasjoner og bevegelser kom i forgrunnen.

Trolig har det likevel blitt overført midler også før systemet for finansiering av kommunistpartier og sympatiserende bevegelser i ikke-sosialistiske land fant sin endelige form fra begynnelsen av 1950-tallet. Den 17. januar 1950 vedtok politbyrået i VKP(b) å opprette «Fondet for hjelp til venstreorienterte arbeiderbevegelser» (*Fond Pomosjtsji levym rabotsjim organizatsijam*). Fondet skulle formelt være tilknyttet den sentrale sovjetiske fagorganisasjonen VTsSPS (*Vsesojuznyj Tsentralnyj Sovet Professionalnykh Sojuzov*), og ledes av VTsSPS-formannen K.S. Kuznetsov. Fondet skulle ha som formål å «yte materiell støtte til utenlandske venstrepartier og progressive arbeiderorganisasjoner og samfunnsmessige organisasjoner som er utsatt for forfølgelse og undertrykkelse». Til tross for den formelle tilknytningen til VTsSPS, var det sentralkomiteen (dermed i praksis politbyrået) i VKP(b) som skulle treffe vedtak om å yte støtte i hvert enkelt tilfelle. Slike vedtak skulle skje «i navnet til styret i fondet» (*ot imeni Pravlenija*). Vedtaket fulgte ordlyden i et utkast som Kuznetsov og V. Grigorjan, leder for sentralkomiteens internasjonale avdeling, hadde oversendt til Stalin.¹⁴⁵

Vedtaket ble ikke satt ut i livet i sin opprinnelige form. Årsaken til dette er ikke kjent, men kan ha skyldtes et ønske om å finne en modell som i større grad etablerte et formelt skille mellom støttefondet og det sovjetiske parti- og statsapparatet. I et nytt vedtak den 19. juli samme år besluttet politbyrået igjen å opprette et hjelpefond, denne gangen som et i formen internasjonalt tiltak. Det fikk navnet «Det Internasjonale Fagforeningsfond for hjelp til venstreorienterte arbeiderorganisasjoner» (*Mezhdunarodnyj Profsojuznyj Fond pomosjtsji levym rabotsjim organizatsijam*). Fondet skulle formelt lokaliseres til Bucuresti, og være tilknyttet den rumenske faglige landsorganisasjonen. Det uttrykte formålet for nyskapingen var i hovedsak det samme som i januar-vedtaket. Beslutningen av 19. juli inneholdt i tillegg detaljerte bestemmelser for hvordan vedtaket skulle settes ut i livet.

Fondet skulle opprettes med en kapital på 2 millioner dollar. Halvparten av midlene skulle komme fra VKP(b), mens resten av beløpet skulle komme fra de regjerende kommunistpartiene i Kina (200.000),

DDR, Polen, Tsjekkoslovakia, Romania og Ungarn (160.000 dollar fra hvert av partiene). Det skulle oppnevnes et styre bestående av representanter for partiene i Sovjetunionen, Romania og Polen. Boris N. Ponomarjov, nestleder i VKP(b)s sentralkomitéens internasjonale avdeling¹⁴⁶ fikk i oppdrag å føre forhandlinger om spørsmålet med de involverte kommunistpartiene.¹⁴⁷

De østeuropeiske kommunistlederne var angivelig «fullstendig innforstått» med opprettelsen av fondet og med størrelsen på bidraget fra hvert enkelt parti. Samtidig kom det frem at flere av partiene på egen hånd hadde betalt ut betydelige beløp i støtte til utenlandske kommunistpartier, først og fremst til det franske partiet. Fra kommunistpartiene i Tsjekkoslovakia, Ungarn og Polen hadde de franske kommunistene mottatt henholdsvis 100.000, 150.000 og 100.000 dollar. Særlig den tsjekkoslovakiske partilederen Klement Gottwald signaliserte en viss misnøye med omfanget av den direkte og indirekte hjelpen som det tsjekkoslovakiske partiet ga til utenlandske kommunistpartier og andre organisasjoner. Etter å ha betalt inn 160.000 dollar til det nye fondet, ville partiet ikke kunne yte ytterligere støtte i 1950.¹⁴⁸ Av et senere brev fra Grigorjan til Stalin fremgår det at kineserne bevilget det foreslåtte beløpet.¹⁴⁹

Fondet kom raskt i virksomhet, og en rekke partier mottok støtte i annet halvår 1950. Det finske partiet mottok det uten sammenligning største beløpet - 874.000 dollar. Deretter fulgte kommunistpartiene i Italia og Frankrike, som mottok henholdsvis 400.000 og 300.000 (i tillegg til 300.000 dollar som var overført til det franske partiet tidligere i 1950). Andre partier mottok beløp fra 20.000 til 100.000 dollar. Blant dem som nøt godt av den nye ordningen var Norges Kommunistiske Parti, som mottok 20.000 dollar i støtte. Etter veksling utgjorde dette ca. 143.000 kroner, som etter dagens pengeverdi tilsvarer lavt regnet 1.800.000 kroner. Det ser ikke ut til at partiene i Sverige og Danmark mottok støtte i 1950. Nyskapningen ble godt mottatt blant Sovjetunionens allierte i utlandet. I en redegjørelse til Stalin fremholdt Grigorjan at det var kommet forespørsler om støtte fra «en rekke kommunistpartier». Det ville være nødvendig å utvide ordningen til å omfatte flere partier enn i 1950.¹⁵⁰

Den 8. februar 1951 fastsatte VKP(b)s politbyrå størrelsen på fondet i 1951 til 1,5 millioner dollar. På samme måte som året før, dekket Sovjetunionen halvparten av dette, mens resten ble fordelt på de østeuropeiske statene og Kina. Samtidig ble det sovjetiske Finansministeriet instruert om å utbetale SUKPs andel til lederen for sentralkomiteens internasjonale avdeling, V.G. Grigorjan.¹⁵¹ Det samlede beløpet som ble utbetalt til de utenlandske kommunistpartiene i 1951 var imidlertid betydelig høyere enn 1,5 millioner dollar. I tillegg til pengene som ble kanalisert gjennom fagforeningsfondet, ble det i flere tilfeller utbetalt direkte støtte fra VKP(b). Mens det finske partiet mottok til sammen 874.000 dollar, nøt de franske kommunistene godt av hele 1,2 millioner dollar i støtte fra Sovjetunionen og de kommunistiske land. NKP er ikke med på listen over partier som mottok støtte i 1951. Til gjengjeld ble det bevilget henholdsvis 20.000 og 7500 dollar til partiene i Sverige og Danmark.¹⁵²

Dermed var det etablert en prosedyre for de årlige bevilgningene som ble fulgt i årene som fulgte. Politbyrået i det sovjetiske kommunistpartiet fastsatte størrelsen på fondet og bidragene fra de deltakende kommunistpartiene. Også listen over mottakere og størrelsen på tilskuddet til hvert enkelt parti ble bekreftet av SUKPs øverste utøvende organ. Utover 1950- og 1960-tallet fikk stadig flere partier og bevegelser innvilget støtte. I 1967 dreide det seg om 76 «partier og nasjonal-demokratiske organisasjoner».¹⁵³ Med mindre variasjoner lå dette nivået fast til slutten av 1980-tallet. Midlene som ble tilført fondet vokste tilsvarende. Med unntak av et par år foreligger kopier av politbyråets årlige vedtak helt frem til den siste beslutningen i desember 1989, da fondets størrelse i 1990 ble fastsatt til 22 millioner dollar.¹⁵⁴

Den gradvise fragmenteringen av den internasjonale kommunistiske bevegelsen ble reflektert i sammensetningen av de årlige bidragene til det «internasjonale» hjelpefondet. I 1962 unnlot Kina å betale inn det stipulerte bidraget på 2.500.000 dollar, åpenbart som et utslag av den gryende sovjetisk-kinesiske konflikten.¹⁵⁵ Det samme gjentok seg året etter, hvoretter det ikke lenger ble regnet med et kinesisk bidrag. Det neste landet som falt fra var Romania, som i november 1977 meldte til Moskva at

årets bidrag ikke ville bli innbetalt.¹⁵⁶ Etter at det samme hadde gjentatt seg i de to følgende år, ble planen for finansieringen av fondet i 1980 satt opp uten deltakelse fra Romania.¹⁵⁷ Dette året uteble også det polske bidraget, og det ble ikke regnet med polsk deltakelse i 1981.¹⁵⁸ De øvrige østeuropeiske land falt fra utover 1980-tallet. Da den siste bevilgningen ble vedtatt høsten 1989, ble hele beløpet belastet den sovjetiske statskassen. Selv om størrelsen på fondet vokste raskt, var det dessuten ofte nødvendig med ekstratilskudd fra det sovjetiske kommunistpartiet. I 1951 utgjorde tilleggbevilgningen fra VKP(b) 1.430.000 dollar, mens det tilsvarende beløpet i 1952 var 1.150.000 dollar.¹⁵⁹ I 1953 var NKP blant partiene som nøt godt av en slik ekstrabevilgning. Etter å henvendt seg til SUKP og bedt om et tilskudd på 75.000 kroner, fikk NKP innvilget en støtte for 1953 på 25.000 dollar. Året før hadde partiet mottatt 20.000 dollar.¹⁶⁰

For perioden 1950 - 1965 (med unntak for et par år) kjenner vi størrelsen på bevilgningen til NKP. Beløpet vokste fra \$20.000 (ca. 143.000 kroner) i 1950 til \$45.000 (ca. 321.000 kroner) i 1965. Det tilsvarer lavt regnet fra 1.800.000 til 2.160.000 kroner i dagens pengeverdi. Det ser ut til at bevilgningene til NKP i mange tilfeller var ment å gjelde for en periode på to år. Overføringene til NKP var litt mindre enn hva det danske partiet fikk, betydelig mindre enn støtten til svenskene, og bare en brøkdel av den massive støtten til det finske kommunistpartiet. Det siste mottok i 1965 en støtte fra Moskva på \$900.000, altså over 40 millioner 1998-kroner.¹⁶¹

Det synes klart at hverken det norske eller svenske kommunistpartiet mottok støtte fra fagforeningsfondet i 1966, mens det danske partiet mottok 60.000 dollar.¹⁶² For 1967, 1968 og 1969 er det ikke fremkommet en liste over fordelingen av fondets midler. Antallet organisasjoner som mottok støtte er likevel oppgitt (henholdsvis 76, 70 og 73).¹⁶³ I 1970 ble det foreslått å bevilge 100.000 dollar til DKP, mens NKP og det svenske Vänsterpartiet Kommunisterna (VPK) fortsatt ble holdt utenfor. For de to følgende år mangler det igjen opplysninger om fordelingen av midlene. Listen for 1973 ser derimot ut til å være fullstendig. Det fremgår at DKP nå ble tilgodesett med hele 145.000 dollar, mens NKP og det

svenske partiet fortsatt ikke mottok midler.¹⁶⁴ For de følgende år mangler den årlige oversikt over fordelingen av midlene i de offentliggjorte politbyråbeslutningene. Derimot opplyser materialet om fondets størrelse, og om antallet partier og organisasjoner som mottok støtte.

Mye tyder på at overføringene til det norske partiet ble stoppet fra 1966. Én mulighet er at den nyvalgte partiformannen, Reidar T. Larsen, ikke ønsket å opprettholde denne formen for kontakt med det sovjetiske søsterpartiet. Larsen selv uttalte i 1992 at han «vurderte det slik at NKP var tvunget til å være uavhengig av det sovjetiske partiet, noe annet kunne vært en stor fare for partiet».¹⁶⁵ Samtidig var den sovjetiske partiledelsen neppe særlig fornøyd med de norske kommunistenes politiske linje. Under Larsens ledelse avviste NKP å ta entydig stilling for det sovjetiske standpunktet i striden mellom Sovjetunionen og Kina, og forbindelsen med det kinesiske kommunistpartiet ble opprettholdt. Tilsvarende kom partiet med klar kritikk av den sovjetiske innmarsjen i Tsjekkoslovakia i august 1968. I tillegg til disse opposisjonelle tilbøyelighetene, ble partiet plaget av en skarp indre strid. Fra begynnelsen av 1970-tallet skapte diskusjonene om en samling av venstrekraftene i norsk politikk, med tyngdepunkt i NKP og Sosialistisk Folkeparti, ytterligere usikkerhet om partiets fremtid som del av den Moskva-orienterte kommunistiske verdensbevegelsen. Sett fra Moskva, var NKP under Reidar T. Larsens ledelse en lite attraktiv samarbeidspartner. Det passer inn i dette bildet at muligens heller ikke det svenske VPK mottok penger fra slutten av 1960-årene. Partilederen C.H. Hermansson var slett ikke populær i Moskva på denne tiden.¹⁶⁶

Om det faktisk er slik at overføringene til NKP ble avbrutt fra midten av 1960-tallet, ble de i så fall gjenopptatt etter at den Moskva-tro fløyen i partiet brøt ut av samlingsprosessen og videreførte NKP som selvstendig parti med Martin Gunnar Knutsen som formann. Det er imidlertid usikkert nøyaktig når overføringene, i den grad de hadde vært avbrutt, ble gjenopptatt. Fra 1978 og til og med 1990 foreligger det til gjengjeld nøyaktige talloppgaver over midlene som ble overført til NKP av representanter for Sovjetunionen. I disse årene var det mindre stabilitet i

pengeoverføringene fra Kreml enn det som hadde vært tilfelle på 1950- og 1960-tallet. Til dels skyldtes dette de sterke svingningene i dollarkursen etter at USA oppga gullstandarden tidlig på 1970-tallet. Dette ga store utslag for enkelte mottakere, ettersom bevilgningene ble fastsatt i dollar, men utbetalt i lokal valuta. Talloppgavene for årene 1978-1990 foreligger i norske kroner, ettersom de refererer til de beløp som faktisk ble overlevert representanter for NKP i Oslo.¹⁶⁷

I 1978 mottok en representant for NKP 155.742 (ca. 430.000 i dagens kroneverdi) kroner, fordelt på tre posjoner. Det er uklart om det i 1978 ble overført beløp utover dette. Neste år var beløpet 369.635 (974.000), i 1980 mottok NKP 244.494 (580.000) kroner, og i 1981 - 276.787 (577.000) kroner. Det forholdsvis lave utgangsbetøpet i 1978 kan i seg selv tyde på at støtten til NKP var i en gjenoppbyggingsfase, etter at uklarheten knyttet til samlingen med SF var ryddet av veien. Deretter skjedde det en kraftig økning i bevilgningene: I 1982 mottok to forskjellige representanter for NKP til sammen 801.977 kroner (1.565.000), samt \$5000. Støtten nådde sin absolutte topp i 1985, da partiet mottok 1.717.831 kroner fra «fondet» i Moskva (2.645.000). I de derpå følgende år ble tilskuddene noe redusert. Det ser ut til at den siste overføringen fant sted i 1990, da partiet ved én enkeltoperasjon ble tilført 990.680 (1.127.000) kroner i direkte tilskudd. Beløpet er i overensstemmelse med en beslutning som angivelig ble tatt av SUKPs politbyrå tidlig i 1990 om å bevilge 150.000 dollar av fagforeningsfondets midler til en rekke mindre partier, deriblant NKP.¹⁶⁸

5. Former for indirekte finansiell støtte til NKP

Også når det gjelder den indirekte støtten som NKP mottok fra Sovjetunionen i tillegg til de rene pengeoverføringene til partikassen, er det de siste årene fremkommet en mengde nye opplysninger. I en annen sammenheng har jeg redegjort i en viss detalj om hvordan denne siden av NKPs utenlandsforbindelser artet seg i forhold til DDR og Polen.¹⁶⁹ Det er hevet over tvil at det ble gitt «broderlig hjelp» også fra de andre østeuropeiske kommunistpartiene, uten at dette så langt har blitt undersøkt. I disse

tilfellene hadde likevel hjelpen ganske sikkert mindre omfang enn overføringene fra Sovjetunionen og DDR. I februar 1992 omtalte NKP-avisen *Friheten* enkelte av virkemidlene som ble tatt i bruk for å yte partiet indirekte støtte, deriblant praksisen med å kreve avgift av deltakere på reiser og kurs som var fullt betalt av Sovjetunionen eller et annet østeuropeisk land.¹⁷⁰

Mye av den indirekte støtten var knyttet til partiets trykkerivirksomhet, og til partiavisen *Friheten* i særdeleshet. Det har kommet frem at NKPs trykkerivirksomhet mottok betydelig støtte fra DDR på 1950-tallet, noe den sovjetiske ambassadøren i Oslo for øvrig var fullt orientert om.¹⁷¹ Også til Warszawa og Budapest ble det sendt forespørsler om hjelp. Den 26. oktober 1951 ba NKPs formann Emil Løvlien i et langt brev det polske partiet kjøpe «100 til 200 utenlandsabonnement» på avisen. Dette ville innbringe 2.800 henholdsvis 5.600 kroner per kvartal.¹⁷² Den 4. juli samme år ba partiet om å få stilt til disposisjon «en til to feriereiser til Polen» som premie i avisens vervekampanje. Da en ungarsk viseutenriksminister i 1965 var på besøk i Norge, ba NKP om støtte «med annonser og forretningsavtaler».

Lignende forespørsler gikk til det sovjetiske kommunistpartiet. I juni 1951 ba Randulf Dalland og Just Lippe i et brev til VKP(b)'s sentralkomité om at det sovjetiske partiet måtte dekke et beløp på 10.000 kroner til å kjøpe inn typografisk materiale til partitrykkeriets settemaskiner. Disse var anskaffet i USSR i 1946.¹⁷³ Det er ikke kjent hvordan denne saken endte. Den 10. juni 1986 besluttet SUKPs politbyrå å bevilge \$50.000 (altså ca. 531.000 1996-kroner) til avisen, etter «ønske fra ledelsen i NKP». Punkt 2 i politbyråets vedtak lyder: «KGB gis i oppdrag å overbringe midlene».¹⁷⁴ I perioder da *Friheten* hadde egen korrespondent i Moskva, nøy avisen godt av ordningen med at ulike sovjetiske organisasjoner dekket alle utgifter til dette. Systemet ble opprettholdt så sent som i november 1990, da det av økonomiske årsaker ble foreslått til å begrense den til et mindre antall korrespondenter for enkelte større utenlandske KP-aviser.¹⁷⁵

Enkelte utenlandske kommunistpartier nøy også godt av en form for indirekte støtte ved at sovjetiske institusjoner kjøpte inn flere eksemplarer av partiets

publikasjoner enn det faktiske behovet tilsa. Også denne ordningen var det planer om å innskrenke i tiden før SUKPs maktmonopol i Sovjetunionen brøt sammen. Den engelske partiavisen *Morning Star* var blant dem som ble understøttet på denne måten.¹⁷⁶ En tidligere *Friheten*-journalist mener at sovjetiske og østtyske støttekjøp årlig tilførte avisen et beløp tilsvarende ca. 120.000 kroner omregnet i kroneverdien og avisens abonnementspris i 1992.¹⁷⁷ I tillegg til *Friheten*, mottok partiets teoretiske tidsskrift *Verden* og vi betydelige overføringer. I tiden før det gikk inn i 1989, skal tidsskriftet ha mottatt mellom 250.000 og 300.000 kroner i året. Pengene stammet angivelig fra et «fond» i Praha, men ble utbetalt i dollar via amerikanske banker.¹⁷⁸

En annen viktig form for indirekte støtte var knyttet til partiets reisevirksomhet. I tillegg til at utgiftene til partidelegasjoner og studieopphold i Sovjetunionen, Østeuropa og Kina som regel ble dekket av den inviterende part, fikk et betydelig antall fortjente partikamerater tilbud om en billig ferie i et sosialistisk land. Det var NKPs partikontor som administrerte ordningen. De enkelte partilag ble bedt om å sende inn forslag til kamerater som hadde fortjent en billig ferie. På grunnlag av disse forslagene valgte sekretariatet ut et antall kandidater. Disse ble så kontaktet av partisekretæren.¹⁷⁹ Av den ufullstendige oversikten i NKPs eget arkiv, fremgår det at Sovjetunionen og DDR tilbød det største antallet plasser. Enkelte år var også trafikken til Kina betydelig.¹⁸⁰ Antallet NKPer som fikk tilbud om å tilbringe ferien i andre østeuropeiske land enn Sovjetunionen og DDR varierte fra en eller to til en håndfull for hvert enkelt land.¹⁸¹

En oversikt for 1963 viser at 21 personer var innvilget ferie i Sovjetunionen, i tillegg til at det forelå «4 søknader om sjukehusopphold».¹⁸² Året etter skulle 16 medlemmer av NKP tilbringe sommerferien i USSR. I tillegg kom tre personer som var tilbudt «sykeopphold». Det er uklart om denne listen er fullstendig.¹⁸³ I 1965 var 25 personer, «medregnet koner», invitert til ferieopphold i Sovjetunionen.¹⁸⁴ Året etter reiste et noe større antall.¹⁸⁵ Rundt tyve personer reiste i 1970.¹⁸⁶ Det samme antallet var invitert i 1971,¹⁸⁷ mens russerne i 1972 inviterte «20 ledende funksjonærer» i NKP i tillegg til partiformann Reidar T. Larsen «m/kone» til å feriere i

Sovjetunionen.¹⁸⁸ I 1973 var det planlagt tre grupper av ferierende til USSR, til sammen 28 personer.¹⁸⁹

Tilbudene om studie- og ferieplasser i DDR, Sovjetunionen og andre østeuropeiske land avstedkom betydelige inntekter for partikassen. Én ting var at særlig ledende partikamerater på denne måten fikk tilbud om ferie for en rimelig pris. For partiets økonomi var det av større betydning at feriereisene innebar en direkte inntekt for partiet. Det ble nemlig innkrevd et «gebyr» for reiser som i mange tilfeller var fullt betalt fra vertens side. Noen eksempler kan illustrere forholdet. To ektepar som ferierte i Polen sommeren 1965, ble avkrevd en «reiseavgift» på kr. 300 per person.¹⁹⁰ De to ble ikke opplyst om at polakkene dekket reisen såvel som oppholdet fullt ut. Flybillettene ble kjøpt inn av den polske ambassaden i Oslo og levert direkte på NKPs partikontor.¹⁹¹ Tilsvarende forholdt det seg med feriereisene til Tsjekkoslovakia. Flybillettene mellom København og Praha ble stilt «til disposisjon» av tsjekkosllovakene.¹⁹² Til tross for dette ble deltakerne avkrevd kr. 300 per person til dekning av «omkostningene». I tillegg måtte de betale båtreisen mellom Oslo og København.¹⁹³ Tilsvarende var «omkostningene» for de to partikameratene som ble tilbudt ferie i Ungarn kr. 300, samtidig som flybillettene ble sendt fra Budapest til den ungarske ambassaden i Oslo og levert til partikontoret.¹⁹⁴ I hvert fall i 1965 og 1973 var også reisen til feriestedet i Bulgaria fullt ut dekket av vertskapet.¹⁹⁵ Deltakerne i to «veterandegasjoner» til Sovjetunionen i 1966 ble avkrevd kr. 200 til dekning av «visse omkostninger».¹⁹⁶ Alt tyder imidlertid på at reisene ikke medførte utgifter for NKP. «Avgiften» for de ferierende i Polen og Romania i 1974 var kr. 500, selv om flybilletter etter alt å dømme ble kjøpt inn av vertskapet. For enkelte partimedlemmer førte «gebyret» til at de ikke fant å kunne benytte seg av tilbudet om ferier i sosialistiske land.¹⁹⁷ I 1992 bekreftet tidligere partiformann Reidar T. Larsen at partiet tjente på at deltakerne på feriereiser til Sovjetunionen betalte en avgift til partikassen, samtidig som «reise og opphold var [...] helt gratis».¹⁹⁸

NKP og tilknyttede organisasjoner kunne be om støtte i enkeltsaker. Sommeren 1956 ønsket NKPs organisasjon NKU å utgi som flyveblad et par vedtak

som USSRs Øverste sovjet hadde fattet om arbeidsforholdene for ungdom i Sovjetunionen. NKUs formann, den senere *Friheten*-redaktøren Arne Jørgensen, tok kontakt med den sovjetiske ambassaden og bad om et tilskudd på 1800 kroner til å dekke utgiftene til trykkingen.¹⁹⁹ Et større beløp ble bevilget av SUKP i forbindelse med opprettelsen av NKP-bokhandelen Oslo Bok- og Papirhandel.

Under rettssaken mot SUKP i 1992 kom det frem at «forretningsmessige forbindelser» ble brukt til å gi broderpartiene indirekte finansiell støtte.²⁰⁰ I februar 1987 ble sentralkomiteens internasjonale avdeling instruert av politbyrået om å undersøke muligheten av «å overføre de nå eksisterende former for finansiell hjelp til kommunistiske, arbeider- og revolusjonær-demokratiske partier til handelsmessige kanaler». Blant annet med hjelp av KGBs utenlandsrepresentasjoner, gikk avdelingen deretter i gang med å samle inn og gjennomgå opplysninger om «foretak og handels- og formidlingsfirmaer som blir kontrollert av kommunistpartiene». I et brev til sentralkomiteen konkluderte avdelingens leder, A.F. Dobrynin, med at det med få unntak ikke lot seg gjøre «å overføre hjelpen til de handelsmessige forbindelser med firmaer som blir kontrollert av broderpartiene». I tillegg til at de fleste av disse firmaene var økonomisk svake, var de ofte «gjenstand for streng kontroll fra skatte- og finansmyndighetene i de enkelte land». Overføringer fra disse foretakene til partikassen ville kunne forårsake stadige spekulasjoner i de borgerlige massemedia. En representant for det franske kommunistpartiet, Gaston Plissonnier, mente det ville være risikabelt å overføre pengestøtten til kommersielle kanaler. En slik fremgangsmåte ville være «mindre konspirativ» og derfor innebære «en rekke farer».²⁰¹ Et år senere fremholdt Dobrynins etterfølger som avdelingens leder, Valentin M. Falin, at lederne for broderpartiene mente at den direkte pengestøtten «umulig kan erstattes av noen annen form for hjelp». Spørsmålet kom opp i forbindelse med at størrelsen på «fagforeningsfondet» i 1989 skulle fastsettes. Samtidig var det på denne tiden åpenbart et ønske fra sovjetisk side om å finne andre former for materiell støtte til broderpartiene.²⁰² I tiden for sovjetsystemets endelig sammenbrudd var imidlertid situasjonen den at sovjetiske institusjoner

hadde opparbeidet en betydelig gjeld i forhold til broderpartienes forretningsforetak.²⁰³

Det foreligger bare sporadiske opplysninger om de forretningmessige forbindelsene mellom NKP og det sovjetiske broderpartiet. Det NKP-tilknyttede filmdistribusjonsforetaket Smal-Film nøt godt av sovjetisk støtte, selv om den til tider ikke ble sett som tilstrekkelig.²⁰⁴ Østtysk materiale viser at partiledelsen i NKP tidlig på 1980-tallet på ingen måte var fremmed for å kanalisere støtte fra DDR gjennom det partitilknyttede firmaet «God-Import».²⁰⁵ Det er ukjent om det ble rettet tilsvarende forespørsler til Moskva.

Også vennskapssambandene med Sovjetunionen og de østeuropeiske land mottok støtte. Den 8. juni 1976 vedtok således sekretariatet i SUKPs sentralkomitè «å øke den årlige materielle hjelpen til vennskapssambandene med Sovjetunionen i de skandinaviske land («Danmark-USSR», «Sverige-USSR» og «Norge-USSR») fra 84 til 171 tusen valutarubler»²⁰⁶ (ca. 3.935.000 i dagens pengeverdi). Hvor mye av dette som gikk til det norske sambandet, er ukjent. Sambandet nøt også godt av forskjellige former for indirekte økonomisk støtte fra Sovjetunionen.²⁰⁷ I 1992 kom det frem ytterligere eksempler på indirekte finansiering av utenlandske vennskapsorganisasjoner.²⁰⁸ Russisk og polsk materiale viser at den Moskva-orienterte delen av fredsbevegelsen i Norge mottok økonomisk støtte fra utlandet i den tidlige fasen av den kalde krigen.²⁰⁹

6. Avslutning: Kortene på bordet?

Som vi har sett, var det internasjonal avdeling i SUKPs sentralkomitè som administrerte ordningen med pengestøtte til de utenlandske broderpartiene. Avdelingens siste to ledere, Anatolij F. Dobrynin, og Valentin M. Falin, har begge i sine erindringer gitt et visst innblikk i avdelingens virksomhet i årene forut for Sovjetunionens sammenbrudd. Dobrynin ble i mars 1986 utnevnt til sekretær i sentralkomiteen og leder for internasjonal avdeling. Inntil da hadde han i en årrekke vært Sovjetunionens ambassadør i USA. Dobrynin var lite begeistret for skiftet, blant annet ettersom han fryktet at han i sin nye stilling ville miste

den relative uavhengighet han hadde hatt som ambassadør. Hans største bekymring gjaldt imidlertid avdelingens arbeidsoppgaver:

*the International Department of the Central Committee, to the best of my knowledge, had in reality little to do with foreign policy and diplomacy but mostly occupied itself with promoting cooperation and ties with Communist parties and left-wing organizations in other countries. I had neither the experience nor the taste for that, and I told that to Gorbachev in so many words.*²¹⁰

Dette viste seg å være riktig. Avdelingens omtrent 200 medarbeidere hadde lite å gjøre med Sovjetunionens ordinære utenrikspolitikk. Arbeidet besto i å opprettholde kontaktene med «Communist and other left-wing parties as well as radical international organizations and mass movements, both in the West and in the Third World.»²¹¹

Det viste seg at Gorbatsjov hadde planer om å vitalisere avdelingen og gi den en mer sentral rolle i utformingen av sovjetisk utenrikspolitikk. Når det gjaldt forholdet til de utenlandske kommunistpartiene, skulle Dobrynin ikke bekymre seg: «You'll have several experienced assistants who have been doing that for a long time, so just let them go on doing it. Your main responsibility will be foreign policy.»²¹² Det kom imidlertid lite ut av Gorbatsjovs og Dobrynins forsøk på å blåse liv i internasjonal avdeling. Den fikk stadig mindre reell betydning, noe Dobrynin mener ikke minst skyldtes utenriksminister Eduard A. Sjevarnadzes frykt for at avdelingen skulle bli en konkurrent til ham selv og Utenriksministeriet.²¹³

Dobrynin omtaler ikke direkte pengestøtten til utenlandske partier og bevegelser. Det gjør imidlertid hans etterfølger Valentin Falin, om enn i vage og delvis misvisende ordelag. Falin overtok ledelsen av avdelingen etter Dobrynin i november 1988. Etter det han selv beretter, var han på det rene med at det var nødvendig å se nærmere på forholdet mellom SUKP og de utenlandske kommunistpartier, også når det gjaldt spørsmålet om pengeoverføringer. Blant annet var fagforeningsfondets «internasjonale» karakter blitt en illusjon, ettersom de andre partiene som pleide

å bidra hadde trukket seg ut det ene etter det andre.²¹⁴ I følge Falin fortsatte likevel de årlige utbetalingene inntil våren 1990, da Falin på eget ansvar innstilte «den etablerte praksis».²¹⁵ Med unntak av at Falins opplysninger om at virksomheten ble innstilt våren 1990 i beste fall er ufullstendig, er de to diplomatenes beskrivelse av virksomheten i sentralkomiteens internasjonale avdeling i overensstemmelse med det bildet som etterhvert har dannet seg på grunnlag av et stadig større kildetilfang.²¹⁶

Et notat av 21. november 1987 av lederen for internasjonal avdeling, A.F. Dobrynin, gir en antydning av bakgrunnen for virksomheten. «Broderpartiene» motsatte seg på denne tiden forslaget om at hjelpen i større grad skulle gis via «handelsmessige kanaler». Dobrynin påpekte at «hjelpen fra Fondet» for enkelte partier var «den eneste kilde til finansiering av virksomheten». For mange partier dekket den «en svær viktig del av utgiftene til det organisatoriske, politiske og ideologiske arbeidet (deriblant utgivelsen og distribueringen av aviser og andre trykksaker)». Om støtten til de utenlandske partiene opphørte, ville det ha som konsekvens at «deres politiske betydning og innflytelse ville bli redusert, og deres mulighet til å øve innflytelse på samfunnsmessige og politiske prosesser i deres land ville bli begrenset». Dobrynin fremholdt at «partiene nå [trenger] finansiell hjelp i større grad enn noen gang tidligere».²¹⁷ Betydningen av den finansielle støtten fra SUKP ble igjen understreket i Falins begrunnelser for å opprettholde ordningen i 1989²¹⁸ og 1990.²¹⁹

Spørsmålet om de direkte og indirekte pengeoverføringene til utenlandske partier var gjennom hele etterkrigstiden omgitt av mystifisering og hemmelighold. På sovjetisk side var det svært få personer som kjente til virksomheten. Som et ekstra sikkerhetstiltak ble enkelte særlig sensitive dokumenter skrevet for hånd, slik at færrest mulig skulle kjenne til innholdet. Bildet var trolig det samme på mottakersiden - i NKP har det til enhver tid neppe vært mer enn et par personer som hadde oversikt over det faktiske omfanget av støtten fra broderpartiene i øst. Forholdet kan illustreres med en episode fra tidlig på 1950-tallet. I februar 1952 kunne NKP-formannen Emil Løvlien forsikre den sovjetiske ambassadøren Sergej A. Afanasjev om at bare han

selv og Arne Pettersen kjente til «det faktiske forholdet» (susjtsjestvo dela) angående planene om å opprette en bokhandel i Oslo med tilknytning til NKP. I denne saken var det nødvendig å opptre «svært forsiktig». Løvlien lovte å holde ambassaden orientert gjennom Pettersen, og «tilføyde, at han selv kontrollerer bruken av midlene».²²⁰ Selv om det av referatet av samtalen ikke direkte fremgår at «midlene» stammet fra Sovjetunionen, kan det knapt herske tvil om nettopp det var nettopp dette som var tilfelle, og som gjorde det nødvendig å være forsiktig også internt i partiet.

Behovet for å holde det hele mest mulig hemmelig kommer dessuten direkte til uttrykk i en rekke dokumenter. Presidievedtaket i mai 1953, som blant annet fastslo størrelsen på støtten til NKP, ga Innenriksministeriet (dvs. KGBs forløper) ansvaret for å overføre pengene til mottakerne. Samtidig ble det konspirative aspektet i operasjonen understreket:

Gi SUKPs Sentralkomités Avdeling for forbindelser med utenlandske kommunistpartier (kam. Suslov) [dvs. Internasjonal avdeling] i oppdrag å sørge for at overføringen av pengehjelpen til broderpartiene skjer i strengt konspirative former [obespetsjit sobljudenije strozjajszej konspiratsii], og at kun det minst mulige antall absolutt tilforlatelige personer får befatning med denne saken.²²¹

I senere politbyråvedtak ble det igjen presisert at det hemmelige skulle ta seg av overleveringen av midlene.²²² I beslutningen om fordelingen av fondets midler i 1970 heter det for eksempel at «overleveringen av midlene overlates Komiteen for statens sikkerhet [dvs. KGB] (kam. Andropov)».²²³ I en artikkel i det russiske ukebladet Ogonjok i 1992 la en representant for russisk påtalemyndighet frem detaljert dokumentasjon om hvordan midlene var blitt overført til kommunistpartiene i USA og Frankrike. Ansvaret for operasjonen ble overlatt avdelingen for utenlandsetterretning innen KGB.²²⁴ Bildet ble utdypet i senere artikler i russisk presse,²²⁵ og er i hovedsak bekreftet av den siste sjefen for KGB, Vadim V. Bakatin,²²⁶ og av den siste lederen for KGBs avdeling for utenlandsetterretning, L. V. Sjebarsjin.²²⁷

Det vanlige var at en representant for KGB

overleverte pengene i USSRs ambassade, som regel mot kvittering. I noen tilfeller skal pengene ha blitt overlevert i lokalene til partiet eller bevegelsen som mottok støtten. Mens det ikke er kjent hvem som mottok pengene i perioden frem til 1965, var det i årene 1978-1990 NKPs formann eller en av hans nærmeste medarbeidere som kvitterte ut pengene på vegne av partiet. I denne perioden ser det ut til at fire forskjellige personer tok seg av denne spesielle siden av NKPs forhold til SUKP. Enkelte av disse har i etterhånd i sterke ordelag benektet at slike overføringer i det hele tatt fant sted.

I virkeligheten kan representanter for NKP kan ikke lenger med noen grad av troverdighet avfeie den foreliggende dokumentasjon som løgnaktige «fabrikasjoner». Det ville være mer redelig om de som var involvert omsider la kortene på bordet. Om de vil, kan de sette virksomheten inn i den historiske sammenheng de selv finner riktig. I så måte kunne de følge eksemplet til en rekke av de involverte på sovjetisk side, den danske kommunisten Ole Sohn, britten Reuben Falber og flere tidligere fremtredende italienske kommunister.²²⁸ Heller enn å benekte det åpenbare, kunne de følge Reuben Falber ved å si som Edith Piaf: «Non, je ne regrette rien».

Noter

¹Fra Grigorij Je. Zinovjevs tale i RKP(b)'s Petrograd-organisasjon den 29. mars 1919, gjengitt i Izvestija TsK KPSS, nr. 8/1989, s. 192.

²Zimmerwald-bevegelsen var en internasjonal sosialistisk bevegelse som avholdt sin første konferanse i landsbyen Zimmerwald i Sveits i september 1915. Mot slutten av verdenskrigen fikk de russiske bolsjevikene en stadig sterkere stilling i Zimmerwald-bevegelsen, som dermed ble en slags forløper for Komintern.

³På bakgrunn av ententemaktene blokade av Russland etter bolsjevikenes maktovertakelse, overtok Sverige for en kort periode en betydelig del av Russlands utenrikshandel. Kf. Helene Carlbäck-Isotalo, Att byta erkännande mot handel. Svensk-ryska förhandlingar 1921-1924, Uppsala 1997.

⁴Angelica Balabanoff, Lenin. Psychologische Beobachtungen und Betrachtungen, Hannover 1961 (italiensk original 1959: Lenin visto da vicino), ss. 53f.

Balabanova utga sine erindringer i flere varianter og på forskjellige språk. Episoden nevnes også i Angelica Balabanoff, *Fra Zimmerwald til Zimmerwald. En revolusjonærs erindringer*, Oslo 1927, s. 141.

³Bolsjevikene (russisk bolsjeviki) er utledet av det russiske ordet for «flertall» (majoritet) - bolsjinstvo. Det dreide seg opprinnelig om en fraksjon i Det russiske sosialdemokratiske arbeiderparti, som etterhvert organiserte seg som et eget parti. Fra 1917 gjennomgikk partiet flere navneendringer: 1917 - RSDRP(b); 1918 - RKP(b); 1925 - VKP(b); og fra 1952 - KPSS (Kommunistisjeskaja Partija Sovetskogo Sojuza), dvs. Sovjetunionens Kommunistiske Parti (SUKP). I den foreliggende tekst omtales det sovjetiske kommunistpartiet med den russiske forkortelsen som var i bruk på det angjeldende tidspunkt. For tiden etter 1952 brukes den norske forkortelsen.

⁴I tråd med det nye regimets revolusjonære retorikk, ble det etter oktoberrevolusjonen i stedet for de tidligere ministeriene konstituert Folkekommissariater under ledelse av Folkekommissærer. Tilsvarende ble regjeringen kalt Folkekommissærenes råd. I forbindelse med en større reform av regeringsapparatet i mars 1946, innførte man den alminnelige terminologi med Ministerier, Ministre og et Ministerråd.

⁷Gjengitt etter Jane Degras (ed.), *Soviet Documents on Foreign Policy, Vol. I: 1917-1924*, London/New York/Toronto 1951, s. 22.

⁸S.tid. 1932, ss. 544-549. En del av sakens dokumenter er samlet i Dokument nr. 8 - 1932. Under krigen forsøkte Quisling å blåse liv i diskusjonen, cf. Quisling-saken. Dokumentasjon og referater fra sakens behandling i Stortinget 1932, Oslo 1941.

⁹Arbeideren, 12. april 1932, «Den nye antikommunistkampanje som ledd i krigsforberedelsene. Lognpropaganda, hykleri og fantasterier om "opprørsplaner"».

¹⁰Opplyst av Reuben Falber i «CPGB: Cash from Moscow», i *Changes*, 16.-29. november 1995.

¹¹Se for eksempel representanten Saklatvalas argumentasjon under debatten i det britiske underhuset den 1. desember 1925, i *Parliamentary Debates: Official Report. Fifth Series - Volume 188*, ss. 2107ff.

¹²Det vakte stor oppsikt og fikk et omfattende etterspill da det på slutten av 1960-tallet kom frem at CIA indirekte hadde bidratt til å finansiere virksomheten i AUF. Om denne saken, se for eksempel Reulf Steen, *Maktkamp*. Nye bilder fra et liv, Oslo 1989, ss. 73-88.

¹³Jeg takker betjeningen ved Moskva bybibliotek som sommeren 1996 var behjelpelige med å fremskaffe referanser til artikler i russisk presse, og til biblioteket ved det tidligere Institutet for marxisme-leninisme som fremskaffet avisene det var snakk om.

¹⁴Se for eksempel en serie artikler i *Stolitsa*, nr. 36, 38 og 46 1993, og nr. 2, 1994.

¹⁵Se for eksempel *Stolitsa*, nr. 49, 1993, «Moskva-Parizj: s ljobovju, ili Potsjemu ne bjotsja starye kiski-kopilki». Cf. Victor Loupan & Pierre Lorrain, *L'argent de Moscou. L'histoire la plus secrète du PCF*, Paris 1994.

¹⁶Kopi av filmen i forfatterens eie.

¹⁷John E. Haynes & Harvey Klehr, «"Moscow gold," confirmed at last?», i *Labor History*, Vol. 33, No. 2 (Spring 1992), ss. 279-293.

¹⁸Se Dagens Nyheter, 21. mai, 22. mai, 23. mai, 18. juli, 20. juli, og 29. juli 1993. Sveriges Kommunistiske Parti (SKP) skiftet i 1967 navn til Vänsterpartiet Kommunisterna (VPK). APK oppsto i 1977 på grunnlag av en ortodoks og Moskva-tro fløy i VPK.

¹⁹Cf. Jan Foitzik, «Aus der Buchhaltung der Weltrevolution. Finanzhilfen der "regierenden kommunistischen Parteien" für den internationalen Kommunismus 1950-1958», i *Jahrbuch für Historische Kommunismusforschung* 1994; Victor Loupan & Pierre Lorrain, *L'argent de Moscou*, Paris 1993. Overføringene til DKP er undersøkt av Morten Thing i

«Kommunisternes kapital», i *Arbejderhistorie*, nr. 3/1995. Lars Björnin arbeider på et manuskript om forholdet mellom SKP/VPK og Moskva i perioden 1920-1970. I dette arbeidet vil han også komme inn på spørsmålet som drøftes i den foreliggende undersøkelsen. Enkelte av Björnins funn er allerede blitt offentliggjort, cf. referansene nedenfor og Helen Carlbäck-Isotalo & Lars Björnin, *Sverige i ryska arkiv: guide till ryska källor om svensk historia under 1900-talet*, 2 bind, Stockholm 1999, bind II, s. 276 ff.

²⁰Cf. Valentin Falin, *Politische Erinnerungen, München etc.* 1993, s. 478f. Se også et intervju med Falin i *Moskovskie Novosti*, nr. 37, 13. september 1992, «Falin preryvaet moltsjanie». I intervjuet bestrider Falin enkelte opplysninger som var gitt av den tidligere sentralkomitéfunksjonæren Anatolij Smirnov. Ikke desto mindre bekrefter han hovedtrekkene i systemet for finansiering av utenlandske partier og bevegelser, slik de er fremstilt i foreliggende arbeid.

²¹Blant annet i et intervju i dansk TV. Kopi av intervjuet i forfatterens eie.

²²Michail Gorbatschow, *Erinnerungen*, Berlin 1995, s. 1005. Gorbatsjov bekrefter at han ikke «hadde mot til» umiddelbart å innstille overføringene.

²³Vadim Bakatin, *Izavlenic ot KGB*, Moskva 1992, ss. 64-66.

²⁴L. V. Sjebarsjin, *Iz zjizni natsjalnika razvedki*, Moskva 1994, s. 181ff.

²⁵Information, 26. oktober 1995, «DKP og det røde guld».

²⁶*New Statesman*, special supplement, 7. april 1995, «Moscow gold? The true story of the Kremlin, British communism and the left»; *Changes*, 16.-29. november 1995, «CPGB: Cash from Moscow».

²⁷Gianni Cervetti, *L'Oro di Mosca. La Testimonia di un*

Protagonista, Milano 1993.

²⁸Se Dagens Nyheter, 21. mai, 22. mai, 23. mai, 18. juli, 20. juli, og 29. juli 1993. Heller ikke VPKs arvstaker; Vänsterpartiet, ser ut til å være villig til fullt ut å erkjenne denne delen av sin fortid. Kf. Lars-Arne Nordborg, Kent Lindkvist, Ulf Nyman, Sven-Eric Liedman, Lik i garderoben? En rapport om SKP/VPKs internasjonelle forbindelser, andra utökade upplagan, Lund 1996. Lars Björln opplyser at han i en samtale med Vänsterpartiets partisekretær Lars Ohly i 1997 la frem kildemateriale som viste den økonomiske støtten til SKP fra 1950 til 1964. Under samtalen erkjente Ohly at SKP «etter alt å dømme» hadde mottatt økonomisk støtte fra Moskva.

²⁹The Saturday Star (i.e. The Toronto Star), 14. mars 1992, «Soviets secretly paid Canada's Communists \$2 million». Oppslagene om saken i The Toronto Star er dessverre skjemma av en rekke feil og misforståelser, blant annet når det gjelder hvordan pengene ble overført til Canada.

³⁰Aftenposten, 10. februar 1992, «NKP skal ha fått 10 mill. fra Moskva».

³¹Friheten, nr. 22, 5. juni 1996.

³²Friheten, 7. februar 1992, s. 7, Reidar T. Larsens uttalelse.

³³Se vedlegg III.

³⁴VG, 22. oktober 1996, «Beviset. Norske kommunister fikk millioner fra Sovjet», «NKP-ledere avviser».

³⁵VG, 6. mars 1997, «Denne mannen fikk Sovjet-penger». Kf. min dobbeltartikkel i samme avis den samme og foregående dag.

³⁶Friheten, 7. februar 1992.

³⁷Aftenposten, 12. februar 1992, «- NKP fikk penger».

³⁸Friheten, 21. mars 1997, Hans I. Kleven, «En gjenganger».

³⁹Reidar T. Larsen, Styrte fra Moskva? Erindringer 1960-1980, Oslo 1980. Se også Larsens påfølgende bok, I gode og onde dager. Erindringer 1923-1960, Oslo 1984.

⁴⁰Martin Gunnar Knutsen, Bittert oppgjør, Oslo 1990. Knutsens tidligere og partitro erindringsbok om tiden i NKP er like lite opplysende om NKP's internasjonale kontakter og virksomhet, kf. Martin Gunnar Knutsen, Mot strømmen. Erindringer 1945-1980, Oslo 1983.

⁴¹Dokument nr. 15 (1995-96). Rapport til Stortinget fra kommisjonen som ble nedsatt av Stortinget for å granske påstander om ulovlig overvåking av norske borgere (Lund-rapporten), avgitt til Stortingets presidentskap den 28. mars 1996, s. 80, sitat fra Ot.prp. nr. 79 (1950), s. 13.

⁴²Ibid., s. 80.

⁴³Ibid., s. 81.

⁴⁴Ibid., s. 81.

⁴⁵Ot.prp. nr. 79 (1950), s. 13.

⁴⁶Lund-rapporten, s. 306.

⁴⁷Ibid., s. 633.

⁴⁸Ibid., s. 587.

⁴⁹Kf. Sven G. Holtmark, Avmaktens diplomati. DDR i

Norge, 1949-1973, utkommer september 1999.

⁵⁰Arvid G. Hansen, i en rekke samtaler med Knut P. Langfeldt, påbegynt den 14. juli 1965, s. 196. Utskrift av samtalerne er tilgjengelig i Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, Oslo.

⁵¹I den videre teksten vil jeg bruke forkortelsen NKID. Lev D. Trotskij var Utenrikskommisær til mai 1918, da han ble avløst av Georgij V. Tsjitsjerin. Tsjitsjerin ledet NKID til Maksim M. Litvinov overtok i 1930. Etter reorganiseringen av det sovjetiske regeringsapparatet i mars 1946, da Folkekommisariatene skiftet navn til Ministerier, brukes forkortelsen MID (Ministerstvo Inostrannykh Del, Utenriksministeriet).

⁵²Egil Danielsen, Norge-Sovjetunionen. Norges utenrikspolitikk overfor Sovjetunionen 1917-1940, Oslo 1964, s. 62, og s. 262, note 14; L.S. Mitrofanova, «U istokov stanovlenija sovetsko-norvezjskikh otnosjenij», i Novaja i novejsjaja istorija, 1981/6, s. 24.

⁵³Dmitrij A. Volkogonov, Lenin. Polititsjeskij portret, Moskva 1994 (russisk utgave i 2 bind), bind II, s. 271ff. En forkortet utgave finnes på norsk som Lenin. Liv og lære, Oslo 1994.

⁵⁴Se nedenfor.

⁵⁵Aleksandr Kan, «De svenska vänstersocialisterna och Sovjetrysslands existenskamp», i Historisk Tidskrift (Stockholm), nr. 3/1990, ss. 321-341.

⁵⁶Alexander Kan, «Der bolschewistische «Revolutionsexport» im Jahre 1920 und die schwedischen Linkssozialisten», i Jahrbuch für Historische Kommunismusforschung 1994, Berlin 1994, ss. 88-103.

⁵⁷Fond 89, per. 52, d. 6, udatert liste over verdisaker og valuta som var blitt overført til utlandet gjennom Komintern i 1919 og 1920. Fond 89 er en samling dokumenter som ble fremskaffet som ledd i prosessen som førte frem til president Jeltsins beslutning om å forby SUKP i november 1992. Dokumentene er utgitt på mikrofilm av Chadwyck-Healey, under tittelen Fond 89. The Soviet Communist Party on Trial. Et eksemplar av samlingen er tilgjengelig på biblioteket til Det norske nobelinstitut i Oslo.

⁵⁸Arvid G. Hansen i samtale med Knut P. Langfeldt, s. 148.

⁵⁹Fridrikh Igorevitsj Firsov, «Komintern: mekhanizmy funkcionirovanija», Novaja i novejsjaja istorija, 1992/2, s. 40.

⁶⁰På russisk finnes en nyttig håndbok om utviklingen i Kominterns organisasjonsstruktur: G.M. Adibekov, E.N. Sjakhnazarova, K.K. Sjirinja, Organizatsionnaja struktura Kominterna 1919-1943, Moskva 1997.

⁶¹Referat fra motet i Izvestija Tsk KPSS, nr. 12/1989, s. 149. Kompetansestriden mellom NKID og Komintern, og personlig mellom Komintern-lederen Grigorij Zinovjev og Georgij Tsjitsjerin, ble også diskutert i ombyrå den 25. mars 1919, kf. ibid., s. 137, med noter ss. 175-179.

⁶²Alexander Watlin, Die Komintern 1919-1929.

Historische Studien, Mainz 1993, s. 30f. For å skape et legitimt grunnlag for sin virksomhet, innehadde EKKI-representantene en nominell diplomatisk stilling ved de sovjetiske utenlandsrepresentasjonene. Det samme gjaldt for øvrig enkelte av representantene for de sovjetiske hemmelige tjenester. Forholdet er omtalt blant annet i Krivitskij, «Ja byl agentom Stalina. Zapiski sovetskogo razvedsjika», Moskva 1991 [opprinnelig utgitt på engelsk som I was Stalin's agent, New York 1939], ss. 112ff; og G.S. Besedovskij, På väg mot termidor. En sovjetdiplomats memoarer, Stockholm 1930, ss. 31ff. Angående Tsjitsjers forsøk på å opprettholde et skille mellom sovjetrepresentantenes diplomatiske og partimessige oppgaver, se dokument nr. 47 og 60 i Sven G. Holtsmark (red.), Norge og Sovjetunionen 1917-1955. En utenrikspolitisk dokumentasjon, Oslo 1995.

⁶³Kf. Izvestija TsK KPSS, 1989-1991.

⁶⁴Izvestija TsK KPSS, 1990/9, s. 141, sak nr. 28 i protokoll fra møte i orghyrået i RKP(b)'s sentralkomité den 9. februar 1920.

⁶⁵Izvestija TsK KPSS, 1991/1, s. 120, utdrag av referat fra plenums møte i RKP(b)'s sentralkomité, 16. juli 1920.

⁶⁶G.M. Adibekov, E.N. Sjakhnazarova, K.K. Sjirinja, op.cit., ss. 50-51. Kf. ibid., ss. 78-79, 121-122, 165-166.

⁶⁷Bericht über die Tätigkeit der Exekutive der Kommunistischen Internationale vom IV. bis V. Weltkongress, Hamburg 1924, s. 106-107.

⁶⁸AAB, Komintern-mikrofilm, f. 495, op. 18, d. 128a, l. 51, EKKI's sekretariat til NKP, 13. januar 1922.

⁶⁹AAB, Komintern-mikrofilm, f. 495, op. 178, d. 18, l. 1, referat fra centralstyremøte den 18. januar 1923.

⁷⁰AAB, Komintern-mikrofilm, f. 495, op. 178, d. 18, l. 1, referat fra centralstyremøte den 13. februar 1923.

⁷¹Aino Kuusinen, Nesten alle skulle dø, Oslo 1974, s. 74.

⁷²Om «kamerat Thomas'» virksomhet i Tyskland, se Alexander Watlin, op.cit., ss. 21-44.

⁷³Fond 89, per. 52, d. 6, udatert, liste over verdisaker og valuta som var blitt overført til utlandet gjennom Komintern i 1919 og 1920.

⁷⁴Fond 89, per. 52, dok. 4, 4 sider, B.I. Kantorovitsj' melding til Pjatnitskij, 16. oktober 1922, med vedlagte kvitteringer av 24. og 25. oktober 1919.

⁷⁵Fond 89, per. 52, dok. 5, 4 sider, 19. april 1922. Se også Volkogonov, Lenin. Polititsjeskij portret, II, s. 113; Krivitskij, op.cit., s. 114; Aino Kuusinen, Nesten alle skulle dø, Oslo 1974, ss. 41ff; G.S. Besedovskij, På väg mot termidor. En sovjetdiplomats memoarer, Stockholm 1930, ss. 36f.

⁷⁶Kevin McDermott & Jeremy Agnew, The Comintern. A History of International Communism from Lenin to Stalin, London etc. 1996, s. 22. McDermott og Agnew henviser til opplysninger fra Mikhail Firsov, en tidligere leder for arkivet til SUKPs Institutt for marxisme-leninisme og nå en fremtredende Komintern-historiker.

⁷⁷Det fremgår ikke om dette siste beløp faktisk ble

bevilget. Opplysningene er hentet fra Dmitrij A. Volkogonov, Lenin. Polititsjeskij portret, II, ss. 283-86, og bør foreløpig anses som ubekreftet. Det har i en rekke sammenhenger kommet frem at det er alvorlige mangler ved Volkogonovs bruk av sitt kildemateriale. Det kan være vanskelig å bestemme verdien av beløpene som oppgis i samtidige russiske kilder. Den ordinære rubelens innenlandske kjøpekraft fluktuerte sterkt i årene etter revolusjonen, og den ble ikke omsatt på utenlandske børser. Transaksjoner med utlandet ble derfor kjøttet opp mot gull, som i det hele tatt var grunnlaget for datidens internasjonale pengevesen. Overføringer til blant annet de skandinaviske land ble ført i såkalt "gullvaha", eller "gullrubel". Ved en transaksjon i 1922 ble vekslingsforholdet til norske kroner fastsatt til 1 gullrubel = 3,28 kroner. Opplyst av Lars Björlin, som har hatt tilgang til materialet fra EKKI's budsjettkommisjon.

⁷⁸Angelica Balabanova, Lenin. Psychologische Beobachtungen und Betrachtungen, Hannover 1961, ss. 85-87.

⁷⁹Kf. Alexander Watlin, op.cit., ss. 21-44; og Dmitrij A. Volkogonov, Lenin. Polititsjeskij portret, I, Moskva 1994, s. 286.

⁸⁰Dokumentet er trykket i Izvestija TsK KPSS, nr. 4/1990, s. 181-182. Det er ikke kjent om dokumentet senere ble droftet i partiets organer.

⁸¹Episoden er beskrevet av Einar Gerhardsen i Unge år, Oslo 1974, ss. 118ff. Selv hadde Gerhardsen med seg «en del tuber», og han var klar over at «det ikke bare var tannpasta». Alfred Madsen ble senere omtalt som «Gull-Madsen». Beløpet er angitt som 100.000 gullrubler i et telegram som legasjonen sendte til Zinovjev, kf. AAB, mikrofilm, f. 495, op. 178, d. 205, l. 53.

⁸²Aino Kuusinen, Nesten alle skulle dø, Oslo 1974, s. 77.

⁸³Harvey Klehr; John Earl Haynes & Fridrikh Igorevich Firsov, The Secret World of American Communism, New Haven and London 1995, s. 24.

⁸⁴Alexander Watlin, op.cit., s. 31.

⁸⁵Arvo Tuominen, Klokkene i Kreml, Oslo 1958, s. 112.

⁸⁶Det er beskrevet blant annet i Krivitskij, op.cit., s. 113.

⁸⁷Fridrikh Igorevitsj Firsov, op.cit., s. 36.

⁸⁸Ibid., s. 36.

⁸⁹G.M. Adibekov, E.N. Sjakhnazarova, K.K. Sjirinja, op.cit., s. 25.

⁹⁰«Die internationale Verbindungsdienst-Abteilung des EKKI schafft und unterhält die Verbindung mit allen Kommunistischen Parteien und versorgt de Letzteren mit Literatur». Kf. Bericht der Exekutive der Kommunistischen Internationale 15. Dezember 1922 - 15. Mai 1923, Moskva 1923, s. 8-9. Beskrivelsen som deretter følger av OMS' virksomhet gjelder i virkeligheten bare underavdelingen for litteratur.

⁹¹G.M. Adibekov, E.N. Sjakhnazarova, K.K. Sjirinja, op.cit., s. 25; Aino Kuusinen, Nesten alle skulle dø, Oslo 1974, s. 41f; Krivitskij, op.cit., s. 112ff.

⁹²Volkogonov; Lenin, II, s. 288ff; Valter Krivitskij, *op.cit.*, s. 113.

⁹³Volkogonov; Lenin, II, s. 291.

⁹⁴Tuominen, *op.cit.*, s. 113; Christopher Andrew & Oleg Gordievsky; KGB. The Inside Story of its Foreign Operations From Lenin to Gorbachev, London 1990, s. 97f; Harvey Klehr, John Earl Haynes & Fridrikh Igorevich Firsov, The Secret World of American Communism, New Haven and London 1995, s. 20ff.

⁹⁵Morten Thing, «Kommunisternes kapital», i Arbejderhistorie, nr. 3/1995, s. 2. Det var Komintern-representanten Otto Grimlund som i oktober 1919 i et brev til Marie Nielsen skrev om de «uerhørda summer» som organisasjonen hadde brukt på Klassekampen. Det er Morten Things arbeid som i hovedsak ligger til grunn for det følgende avsnitt om støtten til de danske kommunistene.

⁹⁶Sentralkomiteen valgte et Politbyrå og et Orgbyrå. Slik det fremgår av navnet, skulle det siste organet stelle med partimessige organisasjonssaker.

⁹⁷Møte i orgbyrå i sentralkomiteen til RKP(b) den 17. desember 1918, gjengitt i Izvestija TsK KPSS, nr. 6/1989, s. 168. Se for øvrig Morten Things artikkel for flere detaljer.

⁹⁸Kurt Jacobsen, Mellem København og Moskva, København 1989, s. 31ff; Morten Thing, *op.cit.*

⁹⁹Ibid.

¹⁰⁰AAB, Komintern-mikrofilm, f. 495, op. 178, d. 204, l. 20, DNA (signert Emil Stang, konrasignert Trygve Lie) til EKKI, 8. november 1921 (norsk tekst).

¹⁰¹Morten Thing, *op.cit.*, s. 4.

¹⁰²Lars Björlin, «Sveriges Kommunistiske Parti och Sovjetunionen 1921-1970. Samverkan och konflikt», upublisert konferansepaper, s. 9, med henvisning til RTsKhIDNI, f. 495, op. 18, d. 136. Björlin henviser i tillegg til en annen kilde som oppgir at det danske partiet mottok 18.750 gullrubler i 1922 - et tilsvarende beløp.

¹⁰³AAB, Komintern-mikrofilm, f. 495, op. 178, d. 13, l. 45, protokoll fra DNAs centralstyremøte den 16. april 1923.

¹⁰⁴Morten Thing, *op.cit.*, s. 4.

¹⁰⁵Ibid., s. 5.

¹⁰⁶Kurt Jacobsen, Mellem København og Moskva, København 1989, s. 257.

¹⁰⁷Komintern i Vtoraja mirovaja vojna, Del I, Moskva 1994, dokument nr. 37, Alfred Larsen til EKKI, 10. november 1939.

¹⁰⁸Morten Thing, *op.cit.*, s. 6.

¹⁰⁹Ibid., s. 3, med henvisning til upublisert manuskript av Lars Björlin.

¹¹⁰Sitert etter Lars Björlin, *op.cit.*, s. 9. Wallenius' brev av 30. august 1921, i RTsKhIDNI, f. 495, op. 18, d. 63a.

¹¹¹Björlin, *op.cit.*, s. 9, også fotnote 18, med henvisning til RTsKhIDNI, f. 495, op. 18, d. 136.

¹¹²Tuominen, *op.cit.*, s. 94.

¹¹³Morten Thing, *op.cit.*, med henvisning til opplysninger

fra Torgrim Titlestad.

¹¹⁴Björlin, *op.cit.*, s. 9, fotnote 18, med henvisning til RTsKhIDNI, f. 495, op. 18, d. 136. Det er usikkert om det ble bevilget midler utover dette.

¹¹⁵Asmund Egge nevner forholdet i Komintern og krisen i Det norske Arbeiderparti, Oslo 1995, ss. 75-77. Våre fremstillinger er basert på det samme kildematerialet.

¹¹⁶«Es handelt sich nicht um eine reine Unterstuetzung, dagegen um eine Unterstuetzung durch eine Anleihe, und fuer welche gewoehnliche Zinsen bezahlt werden.»

¹¹⁷Tysk: «es ist daher von der groessten politischen Bedeutung, dass wir durch die Bank dieses Geld als eine Anleihe erhalten um den Schwierigkeiten den Spitz bieten zu koennen. Rusland laeuft keine Gefahr, bekommt das Geld zurueck und mit Zinsen. Unsere politische Lage wird sehr gestaerkt, speziell in den Gewerkschaften wo jetzt die Frage Moskva-Amsterdam brennend ist und soll entschieden werden. [originalens rettskriving]» AAB, Komintern-mikrofilm, f. 495, op. 178, d. 205, ll. 5-6, Grepp (?) til Zinovjev, 24. januar 1922.

¹¹⁸Se diverse brev fra DNA til Komintern (til dels via den russiske handelsrepresentasjonen) fra sommeren 1922, i AAB, f. 495, op. 178, d. 205.

¹¹⁹«Es ist jetzt dringend notwendig - auch aus politischen Gründen - dass diese Sache spaetestens bevor (sic) unseren Parteitage in voller Ordnung gebracht wird.»

¹²⁰AAB, Komintern-mikrofilm, f. 495, op. 18, d. 171a, ll. 60-62, Emil Stang til Kollontaj, 9. februar 1923, med Kollontajs russiske påskrift.

¹²¹AAB, Komintern-mikrofilm, f. 495, op. 18, d. 164, ll. 33-34, pl. 10 i protokoll nr. 31 fra møte i Kominterns sekretariat den 20. mars 1923.

¹²²Björlin, *op.cit.*, s. 9, fotnote 18, med henvisning til RTsKhIDNI, f. 495, op. 18, d. 136.

¹²³Asmund Egge & Terje Halvorsen, «De norsk-sovjetiske partirelasjoner 1917-1991», i Sune Jungar & Bent Jensen (red.), Sovjetunionen och Norden - konflikt, kontakt, influenser, Helsingfors 1970, s. 170, med henvisning til opplysninger fremskaffet av Lars Björlin.

¹²⁴AAB, Komintern-mikrofilm, f. 495, op. 18, d. 171a, l. 46, Kollontaj til Zinovjev, 5. oktober 1923.

¹²⁵AAB, Komintern-mikrofilm, f. 495, op. 178, d. 206, l. 79, Torp til EKKJs sekretariat, 25. september 1923.

¹²⁶AAB, Komintern-mikrofilm, f. 495, op. 178, d. 206, l. 94, Torp til Pjatnitskij, 29. oktober 1923.

¹²⁷«... , som er et svært brennende spørsmål.»

¹²⁸«Als Startkapital brauchen wir ein Paar hundert Tausend Kronen, und ich glaube dass eine solche Bewilligung genügt für immer, allerdings für eine lange Zeit. Ich bete Ihnen dafür zu sorgen dass diese Frage schnell behandelt wird. Aller Anfang ist schwer - das kann ich jetzt (sic) zeugen.» AAB, Komintern-mikrofilm, f. 495, op. 178, d. 206, l. 104, Scheflo til Zinovjev, 8. november 1923.

¹²⁹AAB, Komintern-mikrofilm, f. 495, op. 18, d. 171a, l.

150, Kollontajs telegram til Tsjtsjerin, 15. november 1923.

¹³⁰Egil Helle, Oscar Torp - arbeidergutt og statsmann, Oslo 1982, s. 77f. I november 1929 ble Norges kommunistblad opptatt i Arbeideren, forløperen til NKPs nåværende partiavis Friheten.

¹³¹Lars Björlin, «Röd skandinavism i Komintern. SKPs kris och splittring 1924», i Arbetarhistorie nr. 69 (1994), s. 24, samt note 49.

¹³²RT&KhIDNI, f. 495, op. 178, d. 21, Arvid G Hansens notat av 8. november 1921.

¹³³Innst. S. nr. 184 - 1932, referat fra rettsmøte den 9. juni 1932 i Oslo forhørsrett.

¹³⁴Arvid G Hansen i samtale med Knut P. Langfeldt, s. 153.

¹³⁵AAB, Komintern-mikrofilm, f. 495, op. 178, d. 135, s. 78, Erling Bentsens uttalelse under utvidet politbyråmøte i NKP, 1.-2. januar 1932.

¹³⁶AAB, Komintern-mikrofilm, f. 495, op. 178, d. 169, l. 20, protokoll fra møte i NKPs politbyrå den 14. februar 1936.

¹³⁷AAB, Komintern-mikrofilm, f. 495, op. 178, d. 174, ll. 143-160, protokoll fra møte i NKPs politbyrå den 3. juni 1937.

¹³⁸Det ses her bort fra nordmenn som til enhver tid befant seg i Moskva som ansatte i Kominterns apparat, for studieforhold eller av andre årsaker. Disse fikk selvfølgelig midlene til sitt livsopphold fra sovjetiske kilder.

¹³⁹Arvid G Hansen i samtale med Knut P. Langfeldt, s. 25.

¹⁴⁰Ibid., s. 59 og 152.

¹⁴¹I valutariabel tilsvarte rundt regnet 1 dollar. Etter vekslings utgjorde beløpet omkring 600 kroner, tilsvarende ca. 15.000 kroner i 1999.

¹⁴²AVPRF, f. 0116, op. 16, p. 116, d. 297, l. 19, avskrift av møteprotokoll for 13. juni 1934 for Sovnarkoms Kommisjon for fastsettelse av personlige pensjoner.

¹⁴³AVPRF, f. 0116, op. 28, p. 131, d. 32, diverse korrespondanse. Utbetalingene til Danielsen ble gjenopptatt fra 1. januar 1946. For Egede-Nissens vedkommende manglet det noen papirer for å bringe saken formelt i orden.

¹⁴⁴Innst. S. nr. 184 - 1932, referat fra rettsmøte den 9. juni 1932 i Oslo forhørsrett.

¹⁴⁵Fond 89, per. 38, d. 22, politbyråets vedtak nr. 269 av 17. januar 1950, vedlagt Grigorjans og Kuznetsovs utkast. Grigorjans avdeling ble opprettet i 1944, med tanke på å videreføre arbeidet i forhold til utenlandske kommunistpartier som inntil 1943 hørte inn under Komintern. I årene som fulgte gjennomgikk avdelingen en rekke navneendringer og organisasjonsmessige omdannelser, men var fra midten av 1950-tallet kjent som Internasjonal avdeling i SUKPs sentralkomité. Den eksisterte til SUKP ble oppløst i 1991.

¹⁴⁶På denne tiden kalt Den utenrikspolitiske kommisjon ved VKP(b)'s sentralkomité.

¹⁴⁷Fond 89, per. 38, d. 23, politbyråets vedtak nr. 122 av 19. juli 1950. Se utskrift av politbyråets beslutningsprotokoll i vedlegg II.

¹⁴⁸Fond 89, per. 38, d. 23, Grigorjan til Stalin, 16. august 1950.

¹⁴⁹Fond 89, per. 38, d. 24, Grigorjan til Stalin, januar 1951 (nøyaktig dato uklar på mikrofilmkopien av dokumentet).

¹⁵⁰Ibid. (januar 1951).

¹⁵¹Fond 89, per. 38, d. 24, politbyråets beslutning nr. 225 av 8. februar 1951.

¹⁵²Fond 89, per. 38, d. 26, Grigorjan til Stalin, 1. desember 1951.

¹⁵³Fond 89, per. 38, d. 10.

¹⁵⁴Fond 89, per. 38, d. 56, politbyråets beslutning av 11. desember 1989, med vedlagt notat av Falin av 5. desember.

¹⁵⁵Fond 89, per. 38, d. 5, Ponomarjov til sentralkomiteen, 3. januar 1963.

¹⁵⁶Fond 89, per. 38, d. 44, udatert notat.

¹⁵⁷Fond 89, per. 38, d. 46, notat av 6. desember 1979.

¹⁵⁸Fond 89, per. 38, d. 47, notat av 24. desember 1980.

¹⁵⁹Fond 89, per. 38, d. 15, Suslov til Presidiet, 7. mai 1953.

¹⁶⁰Fond 89, per. 38, d. 16, presidiets beslutning av 20. mai 1953; samt et udatert (og ufullstendig?) notat om partier som hadde bedt om støtte. Se vedlegg III, IV.

¹⁶¹Se vedlegg I bakerst for en kronologisk oversikt over støtten NKP mottok fra Sovjetunionen og fagforeningsfondet.

¹⁶²Fond 89, per. 38, d. 9, Ponomarjov til sentralkomiteen den 26. desember 1966, med vedlagt liste over partier og organisasjoner som hadde mottatt støtte i 1966.

¹⁶³Fond 89, per. 38, d. 11, Ponomarjov til sentralkomiteen, 30. desember 1968; *ibid.*, d. 12, Ponomarjov til sentralkomiteen, 24. desember 1969.

¹⁶⁴Fond 89, per. 38, d. 40, Ponomarjov til sentralkomiteen, 17. desember 1973, med vedlagt liste over mottakere i 1973.

¹⁶⁵Friheten, 7. februar 1992, s. 7, Reidar T. Larsens uttalelse.

¹⁶⁶Lars Björlin understreker dette poenget i sin kommentar til et tidligere manusutkast.

¹⁶⁷Det som følger bygger delvis på dokumentasjon som er i forfatterens besittelse, men som ikke har blitt offentliggjort i sin helhet og som foreløpig heller ikke er reflektert i tilgjengelig arkivmateriale i Russland. Deler av den samme dokumentasjonen ble referert i internasjonalt, russisk og norsk presse tidlig på 1990-tallet. Jeg har vurdert kilden for opplysningene og materialet selv som utvilsomt troverdige. Om bakgrunnen for at opplysningene er kommet frem, se Moscow News (engelsk utgave), No. 40, 1992, s. 8, Anatoly Smirnov; «Smirnov: 'You had a finger in the pie, Mr. Falin'».

¹⁶⁸Ibid. Tidlig i 1990 fluktuerte vekslingskursen for dollar

mot norske kroner omkring 1:6,5. Etter denne kursen tilsvarer 150.000 dollar 975.000 kroner.

¹⁶⁹Sven G Holtsmark, *op.cit.* (1999).

¹⁷⁰Fríheten, 7. februar 1992.

¹⁷¹Sven G Holtsmark, *op.cit.* (1999); AVPRF, f. 0116, op. 43, p. 175, d. 6, ll. 68-69, Arkadjevs samtale med Lippe, Lovlien og Strand-Johansen den 8. mai 1954.

¹⁷²AAN, PZPR, 237/XXII/529, str. 57-61, Lippe til PZPR, 26. oktober 1951, med følgeskriv til den polske legasjon i Oslo.

¹⁷³AVPRF, f. 0116, op. 40, p. 163, d. 40, l. 48, russisk oversettelse av Dalland og Lippes brev av 9. juni 1951.

¹⁷⁴Politbyråets beslutning nr. 16/28 av 10. juni 1986. Teksten til vedtaket i forfatterens eie.

¹⁷⁵Fond 89, per. 5, d. 6, vedtak i sentralkomiteens sekretariat av 6. november 1990, med vedlegg.

¹⁷⁶Fond 89, per. 8, d. 80, vedtak i sentralkomiteens sekretariat av 22. februar 1990, med vedlegg.

¹⁷⁷Fríheten, 7. februar 1992, s. 7, Fredrik Kristensens uttalelse.

¹⁷⁸Opplyst av tidsskriftets daværende redaktør Hans Petter Hansen, Fríheten, 7. februar 1992, s. 7, Hans Petter Hansens uttalelse.

¹⁷⁹Disse rutinene er rikholdig dokumentert i NKPs arkiv i AAB, 1110 (NKP).

¹⁸⁰I 1964: 7 personer, hvorav 5 med ektefelle, *ibid.*; i 1965: 6 personer, alle med ektefeller. Blant disse var de prominente NKP-lederne Just Lippe og Ivar Lie, AAB, 1110 (NKP), boks 61, «Feriereiser sommeren 1965». I 1966 ser det ut til at 5 personer, i tillegg til ektefeller, fikk tilbud om ferieopphold i Kina (*ibid.*, boks 65, notat «Feriereiser 1966»).

¹⁸¹I 1964 kunne for eksempel Liv og Arne Jorgensen tilbringe ferien i Bulgaria. Året etter hadde Rolf Dahl med ektefelle samme mulighet.

¹⁸²AAB, 1110, boks 52, «Ferie-reisen 1963».

¹⁸³*Ibid.*, boks 56, oversikt «Ferie-reisen 1964».

¹⁸⁴*Ibid.*, boks 61, notat av 5. august 1965, «Notat ad ferieinnbydelser fra SUKP».

¹⁸⁵*Ibid.*, boks 65, notat «Feriereiser 1966».

¹⁸⁶*Ibid.*, boks 86, notat «Feriereiser 1970».

¹⁸⁷*Ibid.*, boks 86, notat til sentralstyrets medlemmer, 6. mai 1971.

¹⁸⁸*Ibid.*, boks 99, SUKP til NKP, udatert.

¹⁸⁹*Ibid.*, boks 110, NKP til SUKP, 9. mai 1973.

¹⁹⁰AAB, 1110 (NKP), boks 61, Per Svensson til ekteparet Bærekvam, 20. mai 1965.

¹⁹¹*Ibid.*, Janusz (Kochanski) til Per Svensson, 24. mai 1965.

¹⁹²*Ibid.*, KSC til NKP, februar 1965.

¹⁹³*Ibid.*, Ivar Lie til Thorleif Johansen, 16. juni 1965.

¹⁹⁴*Ibid.*, MSzMP til NKP, 30. januar 1965.

¹⁹⁵AAB, 1110 (NKP), boks 61, BKP til NKP, 9. april 1965; *ibid.*, boks 110, BKP til NKP, 12. april 1973.

¹⁹⁶Se for eksempel *ibid.*, boks 65, Ivar Lie til Ivar

Ertrevaag, 15. juli 1966.

¹⁹⁷Kf. *ibid.*, Arbeidsutvalget i Østfold distrikt av NKP (Karl Kristiansen) til NKPs sekretariat, 14. mai 1965; *ibid.*, Ola Torgersen til Per Svensson, 8. juni 1965.

¹⁹⁸Fríheten, 7. februar 1992, s. 7, Reidar T. Larsevs uttalelse.

¹⁹⁹TsKhSD, f. 5, r. 5184, op. 28, d. 436, ll. 88-89, Moljakovs referat fra samtale med Jorgensen den 12. juni 1956.

²⁰⁰Se for eksempel avisen Megapolis-Express, nr. 38, 1992, Vladimir Kutsjerenko, «O tsjom umaltsjival gospodin Falin».

²⁰¹Fond 89, per. 38, d. 54, Dobrynin til sentralkomiteen, 21. november 1987. Se vedlegg VI.

²⁰²Fond 89, per. 38, d. 55, Falins notat av 17. desember 1988.

²⁰³Fond 89, per. 22, d. 3, Voronin til Gorbatsjov, 8. januar 1991, med vedlegg.

²⁰⁴TsKhSD, f. 5, r. 5184, op. 28, d. 436, ll. 111-113, Vizjilinas referat fra samtale med Minna Heiberg og Ashjorn Bieligh den 25. september 1956.

²⁰⁵Kf. Sven G Holtsmark, *op.cit.* (1999), s. 174.

²⁰⁶Fond 89, per. 26, d. 16, vedtak i sentralkomiteens sekretariat av 8. juni 1976, med vedlegg.

²⁰⁷Se Ingunn Rotthaug's hovedoppgave i historie, «Sambandet Norge-Sovjetunionen 1945-1970: Kulturambassadør eller politisk reiskap?», Universitetet i Oslo, 1998.

²⁰⁸Se for eksempel avisen Argumenty i Fakty, nr. 24, 1992, «Ruka TsK v karmane gosudarstva».

²⁰⁹Se Lars Erik Rowe, «"Forsvaret av freden og kampen mot krigsbrannstifterne". Fred som politisk våpen i den kalde krigen 1949-1956», hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo, 1999, s. 249ff.

²¹⁰Anatoly Dobrynin, In Confidence. Moscow's Ambassador to America's Six Cold War Presidents, New York 1995, s. 601.

²¹¹*Ibid.*, s. 619.

²¹²*Ibid.*, s. 601.

²¹³*Ibid.*, s. 628.

²¹⁴Falin omtaler fondet som «die von uns verwaltete 'Solidaritätsstiftung'», og sidestiller den med vestlige politiske stiftelser, som f.eks. de tyske kristelig-demokratenes Adenauer-stiftelse.

²¹⁵Falin, Valentin, Politische Erinnerungen, München etc. 1993, s. 478f. Se også et intervju med Falin i Moskovskic Novosti, nr. 37, 13. september 1992, «Falin preryvaet moltsjanie». I intervjuet bestrider Falin enkelte opplysninger som var gitt av den tidligere TsK-funksjonæren Anatolij Smirnov, samtidig som han bekrefter hovedtrekkene i systemet for finansiering av utenlandske partier og bevegelser, slik de er fremstilt i foreliggende arbeid.

²¹⁶Se f.eks. den sovjetiske avhopperen Arkadij Sjevtsjenkos selvbiografiske bok Breaking with Moscow

(norsk utgave: Brudd med Moskva, Oslo 1985, s. 301), der Internasjonal Avdelings oppgaver beskrives: «Den internasjonale [...] gir veiledning og instruksjer til kommunistpartier i utlandet, og til frontorganisasjoner som Verdens fredsråd, og innehar samme funksjon overfor lederne av de ulike Moskva-vennlige frigjøringsbevegelser og andre grupperinger i Den tredje verden som også utenriksdepartementet er interessert i.»

²¹⁷Fond 89, per. 38, d. 54, Dobrynin til sentralkomiteen, 21. november 1987.

²¹⁸Fond 89, per. 38, d. 55, Falins notat av 17. desember 1988. Se vedlegg VII.

²¹⁹Fond 89, per. 38, d. 56, Falins notat av 5. desember 1989.

²²⁰AVPRF, f. 0116, op. 41, p. 165, d. 6, ll. 17-21, Afanasjevs samtale med Løvlien den 28. februar 1952.

²²¹Se vedlegg III.

²²²Fond 89, per. 38, d. 19, presidiets beslutning av 6. desember 1956; *ibid.*, per. 38, d. 34, presidiets vedtak av 27. desember 1958.

²²³Fond 89, per. 38, d. 12, sentralkomiteens beslutning om fordelingen av midlene i 1970, 28. desember 1969.

²²⁴Ogonjok, nr. 9, 1992, ss. 6-8, Jevgenij Lisov, «"Zeljonye" dlja krasnykh».

²²⁵Se for eksempel Izvestija, 14. juli 1992, Valerij Rudnev, «Dengi KPSS: dva milliona dollarov "tovarisitsju Fjodoru dlja tovarisitsja Palma"».

²²⁶Vadim Bakatin, Izbavlenie ot KGB, Moskva 1992, ss. 64-66.

²²⁷L. V. Sjebarsjin, *op.cit.*, s. 181ff.

²²⁸Se for eksempel en reportasje i avisen Pravda, 11. juli 1992, Sergej Svistunov, «Isjtsjut v Rime zoloto Moskvy».

Summary: Soviet funding of the Norwegian Communist Party, 1917-1990

During the Cold War, Norwegian Police authorities and the Communists' political opponents strongly suspected that the Norwegian Communist Party (NKP) received significant amounts of financial support from the Soviet Union and other socialist countries. However, real proof was never presented. Now the situation has changed. Since the breakdown of the Soviet system and the dissolution of the Communist Party of the Soviet Union in the early 1990s, a wealth of material has appeared on the issue of the Soviet Union's financing of the international Communist movement. On the basis of Russian archival sources, this article provides an outline of this particular aspect of the Norwegian Communists' relations with the Soviet regime since the October revolution in 1917 to the system collapsed in 1990.

VEDLEGG

Tabellen gir en oversikt over fondets størrelse, samt utbetalingene til kommunistpartiene i Norge, Sverige,¹ Danmark og Finland i den grad disse er oppgitt. I tillegg til støtten fra fondet, mottok de nordiske partiene i enkelte tilfeller tilskudd til dekning av spesielle utgifter. Slike bevilgninger er ikke reflektert i denne oversikten. Også de ulike formene for indirekte støtte er holdt utenfor.

Oppstillingen bygger på det såkalte Fond 89² og dokumenter som er i forfatterens eie. Disse kildene er supplert med tall som har blitt offentliggjort i avisens Dagens Nyheter og i andre historikers arbeid. Alle beløp er i dollar, om ikke annet er angitt.

År	fondet totalt	NKP	DKP	SKP/VPK/APK	KPfi
1950	2 mill ³	20.000			374.000
1951	1,5 mill		7.500	20.000	874.000
1952	2,5 mill	20.000		25.000 ⁴	
1953 ⁵	3,425 mill	25.000		25.000	400.000
1954	5 mill.	30.000	25.000	55.000	480.000
1955	5 mill	30.000	25.000	30.000	450.000 + 525.000 direkte fra SUKP
1956	5,5 mill.		25.000	70.000	500.000
1957	5,5 mill.	45.000	65.000	40.000	500.000
1958	6,8 mill. ⁶	45.000		60.000	500.000
1959	9 mill.	45.000	50.000	70.000	500.000
1960	9,05 mill.	45.000		70.000	700.000
1961	10,5 mill.	45.000	60.000	70.000	600.000

¹ Etter partisplittelsen i 1977, mottok både det gamle Vänsterpartiet Kommunisterna (VPK) såvel som det nye og Moskva-orienterte Arbetarpartiet Kommunisterna (APK) ulike former for støtte fra Moskva. Det var imidlertid APK som var hovedmottaker av støtten fra «fagforeningsfondet.»

² Se hovedteksten, note 57.

³ Se vedlegg II.

⁴ Se vedlegg IV.

⁵ Se vedlegg III.

⁶ Den endelige summen for 1957 ble senere oppgitt til å være 7,128 mill.

Vedlegg I

*«Det internasjonale
fagforeningsfond for hjelp til venstreorienterte arbeiderorganisasjoner»,
1950-1990*

1962	11,05 mill.	45.000		70.000	600.000
1963	14,65 mill.	45.000	50.000	150.000	650.000
1964	15,75 mill. ⁷				
1965	15,75 mill.	45.000	62.000		900.000
1966	15,75 mill.		60.000		
1967	16,55 mill.				
1968	16,55 mill.				
1969	16,55 mill.		100.000 ⁸		
1970	16,55 mill. ⁹				
1971	16,55 mill.				
1972	16,55 mill.				
1973	16,55 mill.		145.000		1,02 mill.
1974	18,4 mill.				
1975	18,4 mill.				
1976	18,4 mill.				
1977	18,7 mill.				
1978	18,7 mill.	155.742 ¹⁰		252.597 ¹¹	
1979	18,7 mill.	369.635		216.437	
1980	19 mill.	244.494		334.584	

⁷ For 1964 er det ikke fremkommet en liste over mottakere. Det oppgis at det ble overført til sammen 15.349.986 USD til 85 utenlandske partier og organisasjoner.

⁸ Kf. politbyråets beslutning av 8. januar 1969, gjengitt i Victor Loupan & Pierre Lorrain, *L'argent de Moscou*, Paris 1993. Det finske partiet er ikke oppført på denne listen, som derfor neppe er dekkende.

⁹ Det er ikke fremkommet en liste over mottakere i 1970, men det opplyses at det ble gitt støtte til 72 utenlandske partier og organisasjoner.

¹⁰ Fra og med 1978 oppgir kilden som ligger til grunn beløpet som ble mottatt av NKP i norske kroner, som i det følgende er satt i *kursiv*.

¹¹ Støtten til Sverige som er oppgitt for perioden 1978-1990 gikk til Arbetarpartiet Kommunisterna, APK. Opplysningene her hentet fra *Dagens Nyheter*, 21. mai 1993. Tallene er i svenske kroner, og gjengis i *kursiv*.

1981	18,35 mill.	276.787	350.000	488.400	1.400.000 ¹²
1982	18,35 mill.	801.977 ¹³		1.041.055	
1983	18,35 mill.	685.059		1.116.685	
1984	18,35 mill.	836.038		1.234.255	
1985	18,35 mill.	1.717.831		1.314.612	
1986	20,35 mill.	1.439.409		1.451.630	
1987	20,3 mill.	1.342.071		1.649.479	
1988	13,5 mill. valutarubler. ¹⁴	1.652.974		1.185.800	
1989	13,5 mill. valutarubler.	? ¹⁵		1.580.925	
1990	22 mill.	990.680 ¹⁶	150.000	1.395.823 ¹⁷	300.000 ¹⁸

¹² I tillegg ble det gitt en ekstrabevilgning til APK på 75.000 dollar. Den ordinære støtten til NKP og APK for 1981 utgjorde henholdsvis 50.000 og 100.000 dollar. Med utgangspunkt i datidens vekslingskurser, er dette i overensstemmelse med de oppgitt kronebeløp. Kf. politbyråbeslutning av 29. desember 1980, gjengitt i Victor Loupan & Pierre Lorrain, *L'argent de Moscou*, Paris 1993.

¹³ I tillegg skal det ha blitt overført 5000 dollar.

¹⁴ Se vedlegg V.

¹⁵ Opplysninger for 1989 mangler.

¹⁶ Kf. vedlegg VII. I en artikkel i avisen *Moskovskije Novosti*, nr. 39, 27. september 1992, er det oppgitt at det for 1990 ble bevilget 150.000 dollar til NKP. Med utgangspunkt i datidens vekslingskurs er det full overensstemmelse mellom disse beløpene.

¹⁷ Kf. *ibid.*, som oppgir tallet 150.000 dollar, som gir et noe lavere beløp i kroner.

¹⁸ *Ibid.*

Vedlegg II

Politbyråets vedtak av 19. juli 1950

лит возврату в течение 24 часов (Пост. ПБ ЦК от 5.V.27 г., пр. № 100, п. 5)
2-ю часть Особого Сектора ЦК

23

СТРОГО СЕКРЕТНО
(Из О. П.)

Друзья всех стран, соединяйтесь!

Коммунистическая Партия (большевиков). ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ

№ П76/122

Т. т. Молотову, Маленкову, Григорьяну.

июля 1950 г.

Выписка из протокола № 76 заседания Политбюро ЦК от 19 г.

Решение от 19 июля 1950 г.

122. - Об учреждении "Международного Профсоюзного Фонда помощи левым рабочим организациям".

1. В целях оказания материальной помощи зарубежным левым партиям и прогрессивным профсоюзным и общественным организациям учредить "Международный Профсоюзный Фонд помощи левым рабочим организациям" в Бухаресте при Румынском Совете Профсоюзов.

2. Определить размер денежных сумм "Международного Профсоюзного Фонда помощи левым рабочим организациям" в 2 миллиона долларов из отчислений: от ВКП(б) - 1 млн. долларов или 50% фонда, от компартии Китая - 200 тыс. долларов или 10%, от Социалистической Единой партии Германии, Польской Об'единенной рабочей партии, компартии Чехословакии, Румынской рабочей партии, Венгерской партии трудящихся - по 160 тыс. долларов или по 8% от каждой.

3. Оказание материальной помощи производить по единогласному решению Правления "Международного Фонда помощи левым рабочим организациям", персонально назначаемого ежегодно по соглашению между партиями, указанными в п. 2 настоящего постановления.

4. Назначить Правление "Международного Фонда помощи левым рабочим организациям" на 1950 год в составе представителей от ВКП(б), Румынской рабочей партии и Польской Об'единенной рабочей партии.

5. Для непосредственных переговоров с руководителями компартий об образовании "Международного Профсоюзного Фонда помощи левым рабочим организациям" командировать тов. Пономарева Б.Н. (Внешнеполитическая Комиссия ЦК).

СЕКРЕТАРЬ ЦК

Proletarer i alle land, foren dere!

(bolsjevikenes) All-Unionelle Kommunistiske Parti,
SENTRALKOMITEEN

Nr. P76/122

Til kameratene Molotov, Malenkov, Grigorjan.

[?] juli 1950

Utskrift av protokoll Nr. 76 fra møte i Sentralkomiteens Politbyrå den 19

Beslutning av 19. juli 1950

122.- Om å opprette "Det Internasjonale Fagforeningsfond til hjelp for venstreorienterte arbeiderorganisasjoner".

1. Med tanke på å yte materiell hjelp til utenlandske venstrepartier og progressive faglige og offentlige organisasjoner - opprette "Det Internasjonale Fagforeningsfond til hjelp for venstreorienterte arbeiderorganisasjoner" i Bucuresti ved Det rumenske fagforeningsrådet.

2. Fastsette omfanget av pengebeløpet i "Det Internasjonale Fagforeningsfond til hjelp for venstreorienterte arbeiderorganisasjoner" til 2 millioner dollar, med tilskudd fra: VKP(b) - 1 mill. dollar eller 50% av fondet, fra Kinas kommunistparti - 200 tusen dollar eller 10%, fra Tysklands Sosialistiske Enhetsparti, Det Polske Forente Arbeiderparti, Tsjekkoslovakias kommunistparti, Det rumenske arbeiderparti, Det ungarske arbeiderparti - 160 tusen dollar eller 8% fra hvert parti.

3. Yte materiell hjelp etter enstemmig vedtak i Styret for "Det Internasjonale Fagforeningsfond til hjelp for venstreorienterte arbeiderorganisasjoner". Styrets sammensetning fastsettes årlig ved overenskomst mellom partiene som er nevnt i pkt. 2 i dette vedtak.

4. Utnevne Styret for "Det Internasjonale Fagforeningsfond til hjelp for venstreorienterte arbeiderorganisasjoner" for 1950 med representanter for VKP(b), Det rumenske arbeiderparti og Det polske forente arbeiderparti.

5. Gi kam. B.N. Ponomarjov (Sentralkomiteens Utenrikspolitiske Kommisjon) i oppdrag å føre direkte forhandlinger med lederne for kommunistpartiene om opprettelsen av "Det Internasjonale Fagforeningsfond til hjelp for venstreorienterte arbeiderorganisasjoner".

SENTRALKOMITEENS SEKRETÆR

Vedlegg III

Presidiets vedtak av 20. mai 1953

должен возврату в течение 24 часов
Канцелярию Президиума ЦК КПСС
метарии всех стран, соединитесь!

СТРОГО СЕКРЕТНО
ОСОБЛЯ ПАПКА

Коммунистическая Партия Советского Союза. ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ

ПА/Ш

Т.т.Хрущеву, Суслову, Берия - все;
Звереву - п.2.

21.V. 1953 г.

Выписка из протокола № 8 заседания Президиума ЦК от 20 мая 1953 г.

Вопрос Отдела ЦК КПСС по связям с иностранными компартиями.

1. Увеличить сумму вноса КПСС в „Международный профсоюзный фонд помощи левым рабочим организациям при Румынском Совете профсоюзов“ на 1953 год на 1.200 тыс.долларов.

2. Обязать Министерство финансов СССР (тов.Зверева) выдать зам.зав.отделом ЦК тов.Степанову 450 тыс.долларов на специальные цели.

3. Считать целесообразным оказание финансовой помощи из средств „Международного профсоюзного фонда помощи левым рабочим организациям при Румынском Совете профсоюзов“ следующим компартиям:

компартии Финляндии	в размере 400 тыс.долларов;
компартии Греции	в размере 75 тыс.долларов;
компартии Швеции	в размере 25 тыс.долларов;
компартии Норвегии	в размере 25 тыс.долларов;
компартии Люксембурга	в размере 25 тыс.долларов;
компартии Сирии и Ливана	в размере 25 тыс.долларов;
компартии Австралии	в размере 25 тыс.долларов;
компартии Австрии	в размере 400 тыс.долларов.

Выдачу денег компартии Австрии произвести в шиллингах.

4. Передачу денег возложить на МВД СССР (тов.Кобулова), а компартии Австрии - на Советскую часть Союзнической комиссии в Австрии (тов.Свиридова).

Обязать т.т.Кобулова и Свиридова обеспечить, чтобы при передаче денег было сообщено, что помощь оказывается „Международным профсоюзным фондом помощи левым рабочим организациям при Румынском Совете профсоюзов“.

5. Считать целесообразным образовать Правление Фонда на 1953 год в составе представителей КПСС, Румынской рабочей партии и компартии Чехословакии.

6. Обязать Отдел ЦК КПСС по связям с иностранными компартиями (т.Суслова) обеспечить соблюдение строжайшей конспирации при оказании денежной помощи братским партиям, привлекая к этому делу лишь минимальное количество вполне проверенных лиц.

ПРЕЗИДИУМ ЦК КПСС

Returneres innen 24 timer til Kanselliet til
SUKPs Sentralkomité's Presidium

STRENGT HEMMELIG
SÆRLIG MAPPE

Proletarer i alle land, foren dere!

Sovjetunionens Kommunistiske Parti, SENTRALKOMITEEN

P8/III

Til kameratene Khrusjtsjov, Suslov, Berija - alt;
Zverjev - pkt. 2.

21.V. 1953

Utskrift av protokoll Nr. 8 fra møte i Sentralkomiteens Presidium den 20. mai 1953.

Sak fra SUKPs Sentralkomité's Avdeling for forbindelser med utenlandske kommunistpartier.

1. Øke omfanget av SUKPs tilskudd til "Det internasjonale fagforeningsfondet for hjelp til venstreorienterte arbeiderorganisasjoner ved Det rumenske fagforeningsrådet" for 1953 til 1.200 tusen dollar.

2. Gi USSR's Finansministerium (kam. Zverjev) i oppdrag å utbetale 450 tusen dollar til stedfortredende avdelingssjef i Sentralkomiteen kam. Stepanov for spesielle formål.

3. Se det som formålstjenlig å ute finansiell hjelp ved bruk av midlene til "Det internasjonale fagforeningsfondet til hjelp for venstreorienterte arbeiderorganisasjoner ved Det rumenske fagforeningsrådet" til de følgende kommunistiske partier:

Finlands kommunistiske parti	i omfang 400 tusen dollar;
Hellas' kommunistiske parti	i omfang 75 tusen dollar;
Sveriges kommunistiske parti	i omfang 25 tusen dollar;
Norges kommunistiske parti	i omfang 25 tusen dollar;
Luxemburgs kommunistiske parti	i omfang 25 tusen dollar;
Syrias og Libanons kommunistiske parti	i omfang 25 tusen dollar;
Australias kommunistiske parti	i omfang 25 tusen dollar;
Østerrikes kommunistiske parti	i omfang 400 tusen dollar.

Utbetalingen til Østerrikes kommunistiske parti skal foretas i schilling.

4. Gi MVD SSSR [Ministeriet for innenrikssaker] (kam. Kobulov) i oppdrag å overføre pengene. For Østerrikes vedkommende foretas utbetalingen av den sovjetiske delen av den Allierte kommisjon i Østerrike (kam. Sviridov).

Gi kameratene Kobulov og Sviridov i oppdrag å sørge for at det ved overlevering av pengene blir meddelt at hjelpen kommer fra "Det internasjonale fagforeningsfondet for hjelp til venstreorienterte arbeiderorganisasjoner ved Det rumenske fagforeningsrådet".

5. Se det som formålstjenlig å danne et Styre for Fondet for året 1953 bestående av en representant for SUKP, det rumenske arbeiderparti og det tsjekkoslaviske kommunistiske parti.

6. Gi SUKPs Sentralkomité's Avdeling for forbindelser med utenlandske kommunistpartier (kam. Suslov) i oppdrag å sørge for at overføringen av pengehjelpen til

broderpartiene skjer i strengt konspirative former, og at kun det minst mulige antall absolutt tilforlatelige personer får befatning med denne saken.

PRESIDIET I SUKPs SENTRALKOMITÉ

Vedlegg IV

Notat; underlagsdokument til presidiets vedtak av 20. mai 1953

Справка

45/5

По состоянию на май с.г. в адрес „Международного профсоюзного фонда помощи левой рабочей организации при Рурьинском Совете профсоюзов“ поступили просьбы об оказании финансовой помощи на 1953 год от следующих стран:

1. Компартия Финляндии в размере 100 млн. финских марок (632 т. долларов). В 1952г. помощь оказана в размере 300 т. р.
2. Компартия Австралии в размере 50 тыс. фунтов стерлингов (440 т. долларов). В 1952г. помощь не оказывалась.
3. Компартия Греции в размере 100 тыс. долларов. В 1952г. помощь оказана в размере 50 т. долларов.
4. Компартия Сирии и Ливана в размере 50 тыс. долларов. В 1952г. помощь не оказывалась.
5. Компартия Австрии в размере 12 млн. шиллингов (500 тыс. долларов). В 1952г. помощь оказана в размере 10,4 млн. шиллингов (400 тыс. долларов).
6. Компартия Люксембурга в размере 25 тыс. долларов. В 1952г. помощь оказана в размере 25 тыс. долларов.
7. Компартия Норвегии в размере 75 тыс. крон (40,5 тыс. долларов). В 1952г. помощь оказана в размере 20 тыс. долларов.
8. Компартия Швеции - размер помощи не указывается. В 1952г. помощь оказана в размере 25 тыс. долларов.

Blant underlagsmaterialet for Presidiets avgjørelse nr. 3 av 20. mai 1953 var blant annet et notat fra sentralkomiteens Avdeling for forbindelser med utenlandske kommunistpartier. Det håndskrevne dokumentet gjengis her i utdrag:

"

Notat

Per mai i inneværende år har "Det internasjonale fagforeningsfondet for hjelp til venstreorienterte arbeiderorganisasjoner ved Det rumenske fagforeningsrådet" mottatt henstillinger om finansiell hjelp i 1953 fra de følgende kommunistpartier:

1. Fra Finlands kommunistparti: 100 mill. finske mark (632.000 dollar). I 1952 ble det gitt en støtte på 300.000 [?] dollar.

7. Fra Norges kommunistiske part: 75.000 kroner (10.500 dollar). I 1952 ble det gitt en støtte på 20.000 dollar.

8. Fra Sveriges kommunistparti: størrelsen på hjelpen ikke angitt. I 1952 ble det gitt en støtte på 25.000 dollar.

"

Vedlegg V

Politbyråets vedtak av 30. november 1987

57

Т. 18.4

18

Подлежит возврату в течение 3-х дней
в ЦК КПСС (Общий отдел, 1-й сектор)

Пролетарии всех стран, соединяйтесь!

Коммунистическая Партия Советского Союза. ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
ОСОБАЯ ПАПКА

ЛИЧНО

№ П95/21

Т.т.Добрынину - все;
Гаретовскому - п.2.

Выписка из протокола № 95 заседания Политбюро ЦК КПСС
от 30 ноября 1987 года

Вопрос Международного отдела ЦК КПСС.

1. Принять предложение Международного отдела ЦК КПСС о выделении с 1988 года долевого взноса КПСС в Международный фонд помощи левым рабочим организациям в эквивалентных рублях и определить его на 1988 год в 13,5 млн. рублей
2. Поручить Правлению Госбанка СССР (т.Гаретовскому Н.В.) выделить т.Добрынину А.Ф. 13,5 млн. экв. рублей на специальные цели.
3. Поручить т.Добрынину А.Ф. согласовать с компартиями - участницами Международного фонда помощи левым рабочим организациям размер Фонда на 1988 год и долевого взноса от каждой из партий.

К СВЕДЕНИЮ

Товарищ, получивший совершенно секретные документы ЦК КПСС, не может их передавать, не выходя из пределов ЦК КПСС, если нет на то специального разрешения ЦК КПСС. Снять копию с указанного документа, сделать выписки из них категорически воспрещается. Товарищ, которому адресован документ, после ознакомления с ним ставит на документе дату, подпись и дату.

СЕКРЕТАРЬ ЦК

Retureres innen 24 timer til
SUKPs Sentralkomité (Allmenn avdeling, 1. sektor)

Proletarer i alle land, foren dere!

Sovjetunionens Kommunistiske Parti, SENTRALKOMITEEN

STRENGT HEMMELIG
SÆRLIG

MAPPE

PERSONLIG

Nr. P95/21

Til kamerat Dobrynin - alt;
Til kamerat Garetovskij - pkt. 2.

Utskrift av protokoll Nr. 95 fra møte i Politbyrået i SUKPs Sentralkomité den 30. november 1987.

Sak fra SUKPs Sentralkomités Internasjonale avdeling.

1. Vedta forslaget fra SUKPs Sentralkomités Internasjonale avdeling om fra og med 1988 å utbetale SUKPs andel av innskuddet i Det internasjonale fond til hjelp for venstreorienterte arbeiderorganisasjoner i valutarubler, og fastsette andelen for 1988 til 13,5 mill rubler.

2. Gi Styret i USSRs Statsbank (kam. N.V. Garetovskij) i oppdrag å utbetale til kam. A.F. Dobrynin 13,5 mill. valutarubler for spesielle formål.

3. Gi kamerat A.F. Dobrynin i oppdrag å bli enige med kommunistpartiene som er med i Det internasjonale fondet til hjelp for venstreorienterte arbeiderorganisasjoner om Fondets størrelse i 1988 og hvert enkelt partis andel av innskuddet.

SENTRALKOMITEENS SEKRETÆR

Vedlegg VI

Dobrynins notat av 21. november 1987

3
15

ОСОБАЯ ПАПКА
Сов. секретно

Ц К КП С С

Вопрос Международного отдела ЦК КПСС

В соответствии с поручением (П51/49 от 4 февраля 1987 г.) в Международном отделе рассмотрен вопрос о возможном в перспективе переводе существующих ныне форм оказания финансовой помощи коммунистическим, рабочим и революционно-демократическим партиям в каналы торговых связей. С этих позиций изучена информация о предприятиях, торговых и посреднических фирмах, контролируемых компартиями, их сотрудничестве с советскими внешнеторговыми организациями, полученная из Минвнешторга СССР и ряда зарубежных представительств КТБ СССР, от представителей некоторых фирм братских партий в Москве.

Возможность перевода помощи в каналы торговых отношений с контролируруемыми братскими партиями фирмами в нынешних условиях применима фактически к чрезвычайно ограниченному числу партий.

Многие фирмы, контролируемые компартиями, экономически слабы, с ограниченными связями и возможностями торговли, есть даже убыточные. Фирмы лишь некоторых братских партий — французской, греческой, кипрской, португальской — в состоянии с осязаемой для них выгодой развивать сотрудничество с советскими внешне-торговыми организациями. Процент выручки, отчисляемый фирмами в бюджет партий, как правило, весьма невелик, — от 1 до 5% от прибыли или заключенных контрактов.

Финансовая деятельность контролируемых или принадлежащих компартиям фирм и предприятий находится под жестким контролем

налоговых и финансовых органов соответствующих стран. Более или менее значительные отчисления этих предприятий в партийную кассу могут стать предметом постоянных спекуляций буржуазных средств массовой информации. Не отрицая в принципе возможность получения помощи по каналам торговых организаций, товарищи из братских партий считают "этот путь менее конспиративным и таящим в себе много опасностей" (Г.Плиссонье, ФИП).

Партии, на протяжении длительного периода регулярно получающие помощь из Международного фонда помощи левым рабочим организациям, рассчитывают на сохранение этой формы солидарности с ними. Для некоторых из них, в первую очередь нелегальных, помощь из Фонда — единственный источник финансирования их деятельности, для других — весьма важная составная расходов на нужды организационной, политической, идеологической работы (в т.ч. издания и распространения газет и другой печатной продукции).

Прекращение поступлений из Международного фонда явилось бы для большинства партий-получателей невосполнимой потерей, которая неизбежно и крайне отрицательно сказалась бы на всей их деятельности. Даже партии, располагающие собственными предприятиями, торговыми, посредническими фирмами, окажутся, в случае прекращения поступлений из Международного фонда, перед необходимостью свертывания по крайней мере некоторых важных форм работы, что повлечет за собой снижение их политического веса и влияния, сокращение возможностей воздействия на общественные и политические процессы, развивающиеся в их странах.

В настоящее время ни братские партии, ни советские внешнеторговые организации не готовы к переводу оказания финансовой помощи во внешнеторговые каналы. Для большинства партий это

просто неприемлемо из-за отсутствия у них предприятий и торговых фирм. Но в получении финансовой помощи партии нуждаются, как никогда прежде. Причины здесь разные - и усложнение условий деятельности партий, и растущая потребность в усилении организационной, идеологической, политической работы, и, конечно же, прогрессирующее обесценение американского доллара, безудержный рост инфляции практически во всех странах несоциалистической части мира.

Падение курса доллара США привело к фактическому, и весьма существенному, сокращению размеров помощи всем партиям, получающим средства из Фонда.

Справочно: При создании Международного фонда помощи левым рабочим организациям долевого взноса КПСС был определен в 15 млн. долларов. По курсу того времени эта сумма равнялась 13,5 млн. инв. рублей. К началу 80-х годов долевого взноса КПСС в Фонд в долларовом выражении был повышен до 15,5 млн. в 1986 г. - до 17,0 млн., в 1987 г. - до 17,5 млн. долларов.

В связи с обесценением американского доллара взнос КПСС в Фонд в рублевом выражении постоянно падал в сравнении с первоначально установленным: в 1983 г. он был ниже на 16%, в 1984 г. - на 9%, в 1985 г. - на 2%, в 1986 г. - на 8%, в 1987 г. - на 17%. (Расчеты сделаны Внешторгбанком СССР).

Иными словами, реальная помощь партиям из Фонда все эти годы сокращалась, хотя номинально в большинстве случаев она оставалась неизменной. Эта тенденция по всем признакам сохранится и дальше, т.к. на повышение курса американского доллара в обозримом будущем рассчитывать не приходится. Остановить процесс сокращения помощи партиям из Фонда без дальнейшего существенно-го увеличения его размеров невозможно. Приемлемым решением этой проблемы представляется перевод Фонда с долларового на рублевое

6 18

А.

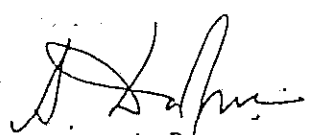
обеспечение. При определении величины вноса КПСС в Фонд следовало бы вернуться к первоначально установленной - 13,5 млн. рублей.

Полагали бы целесообразным:

- начиная с 1988 г. долевой взнос КПСС в Международный фонд начислять в млн. рублей, установив его размер на этот год в 13,5 млн. рублей;

- продолжить изучение вопроса о других каналах оказания помощи компартиям, рассматривая их как дополнительный источник средств;

- предложить в рамках одной из встреч секретарей ЦК компартий социалистических стран по международным вопросам провести закрытый обмен мнениями по вопросам оказания помощи братским партиям.

А. Добрынин

" 21 " ноября 1987 года

Blant underlagsmaterialet for politbyråets vedtak av 30. november 1987 var følgende notat fra Anatolij F. Dobrynin, leder for sentralkomiteens internasjonale avdeling.

SÆRLIG MAPPE
Strengt hemmelig

Til SUKPs SENTRALKOMITÉ

Sak fra SUKPs Sentralkomités Internasjonale avdeling

I overensstemmelse med instruks (P51/49 av 4. februar 1987) har Internasjonal avdeling undersøkt spørsmålet om muligheten av i fremtiden å overføre de nå eksisterende former for finansiell hjelp til kommunistiske, arbeider- og revolusjonær-demokratiske partier til handelsmessige kanaler. Med dette som utgangspunkt har man studert opplysninger om foretak og handels- og formidlingsfirmaer som blir kontrollert av kommunistpartiene. Man har også sett på deres samarbeid med sovjetiske utenrikshandelsorganisasjoner. Informasjonen er fremskaffet fra USSRs Ministerium for utenrikshandel og fra en rekke av KGBs utenlandsrepresentasjoner, og fra representanter for enkelte av broderpartienes firmaer i Moskva.

Under de nåværende forhold er det bare i forhold til et svært begrenset antall partier at det er mulig å overføre hjelpen til de handelsmessige forbindelser med firmaer som blir kontrollert av broderpartiene.

Mange av firmaene som blir kontrollert av broderpartiene er økonomisk svake, med begrensede forbindelser og mulighet for å drive handel. Enkelte av firmaene går med tap. Det er bare firmaene til enkelte broderpartier - det franske, det greske, det kypriotiske, det portugisiske - som er i stand til å få et utbytte av betydning gjennom å utvikle forbindelsene med de sovjetiske utenrikshandelsorganisasjonene. Andelen av utbyttet, som disse firmaene overfører til partienes budsjett er som regel svært begrenset - fra 1 til 5% av inntekten eller inngåtte kontrakter.

Den finansielle virksomheten til firmaer og virksomheter som kontrolleres av eller tilhører kommunistpartiene er gjenstand for streng kontroll fra skatte- og finansmyndighetene i de enkelte land. Mer eller mindre betydelige overføringer fra disse foretakene til partikassen ville kunne bli gjort til gjenstand for stadige spekulasjoner i de borgerlige massemedia. Samtidig som en ikke i prinsippet avviser muligheten av å motta hjelp gjennom handelsorganisasjoner, ser kameratene fra broderpartiene det slik at "denne fremgangsmåten er mindre konspirativ og innebærer en rekke farer" (G. Plissonnier, PCF).

Partiene, som fra langt tilbake har mottatt regelmessig hjelp fra Det internasjonale fond til hjelp for venstreorienterte arbeiderorganisasjoner, regner med at denne formen for solidaritet med dem vil bli opprettholdt. For enkelte av dem, og da i første rekke de illegale, er hjelpen fra Fondet den eneste kilde til finansiering av virksomheten, for andre dekker denne hjelpen en svært viktig del av utgiftene til det organisatoriske, politiske og ideologiske arbeidet (deriblant utgivelsen og distribueringen av aviser og andre trykksaker).

For flertallet av de partier som mottar hjelp, ville det innebære et uopprettelig tap om tilskuddene fra Fondet skulle opphøre, noe som ville ha en uomgjengelig og særdeles uheldig virkning på hele deres virksomhet. Selv de partier som disponerer egne foretak, handels- og

formidlingsfirmaer, ville, om tilskuddene fra Det internasjonale fondet skulle opphøre, være nødt til å innskrenke i det minste enkelte viktige arbeidsfelt. Dette ville ha som resultat at deres politiske betydning og innflytelse ville bli redusert, og deres mulighet til å øve innflytelse på samfunnsmessige og politiske prosesser i deres land ville bli begrenset.

For tiden er hverken broderpartiene eller de sovjetiske utenrikshandelsorganisasjonene parat til å gå over til å yte finansiell hjelp gjennom utenrikshandelskanalene. For flertallet av partier ville dette ganske enkelt være uakseptabelt ettersom de ikke disponerer foretak og handelsfirmaer. Derimot trenger partiene nå finansiell hjelp i større grad enn noen gang tidligere. Det er ulike grunner for dette - forholdene som partiene må drive sin virksomhet under har blitt vanskeligere; det er et voksende behov for å styrke det organisatoriske, ideologiske og politiske arbeid, og selvsagt har vi den stadig synkende verdi av den amerikanske dollar og en stadig stigende inflasjon i praktisk talt alle land i den ikke-sosialistiske del av verden.

[...] viser ved eksempler og regnestykker at fallet i dollarkursen har medført at realverdien av hjelpen fra fagforeningsfondt sank gjennom 1980-tallet. Foreslår derfor å gå over til å bruke valutarubler som regneenhet, kfr. vedtaket av 30. november. [...]

Vi ville se det som formålstjenlig å:

- fra og med 1988 fastsette SUKPs andel av innskuddet i Det internasjonale fond i valutarubler, og fastsette andelens størrelse for inneværende år til 13,5 mill. rubler;
- fortsette å utrede spørsmålet om å finne andre kanaler for å yte hjelp til kommunistpartiene, slik at disse kanalene vil bli ansett som en tilleggskilde for midler;
- foreslå å avholde en lukket meningsutveksling om spørsmålet om å hjelpen som ytes til broderpartiene innen rammen av et av møte mellom sentralkomiteesekretærene for internasjonale spørsmål i kommunistpartiene i de sosialistiske land.

A. Dobrynin
(sign.)

21. november 1987

Vedlegg VII

Falins notat av 17. desember 1988

ОСОБАЯ ПАПКА 72
Сов. секретно

Ц К К П С С

Вопрос Международного отдела ЦК КПСС

КПСС оказывает братским партиям материальную помощь в личных формах (содействие фирмам компартий; поставка газетной папки; приглашение на учебу, отдых и лечение активистов партий; купка печатных изданий компартий; оплата в ряде случаев поездок представителей партий в другие страны и т.п.).

Однако важнейшее значение для деятельности большинства братских партий имеет финансовая помощь, осуществляемая через Международный фонд помощи левым рабочим организациям. Средства, получаемые из этого фонда, партии расходуют по своему усмотрению на основные виды партийно-политической работы (деятельность ЦК, плата освобожденных партработников, издание печатных органов, аренда залов, избирательные кампании и т.п.).

Руководство братских партий высоко ценит эту форму солидарности с ними, считая, что ее невозможно заменить никакими другими видами помощи. Об этом недавно вновь говорил т.Г.Плиссонье (Французская КП), подчеркнувший, что получение помощи из фонда в коей-мере не ущемляет самостоятельности компартий в определении своих позиций по любым политическим вопросам. В то же время прекращение этой помощи или ее сокращение нанесло бы большой ущерб политической работе партий, в особенности в связи с общенациональными мероприятиями (выборы, съезды, конференции), требующими значительных затрат.

Многие братские партии ставят вопрос об увеличении размеров ежегодной помощи. Это обосновывается, прежде всего, общим ростом стоимости жизни, включая все виды товаров и услуг, связанных с политической и пропагандистской деятельностью (стоимость бумаги, аренда залов, транспорт, множительная техника и т.п.). Остро стоит вопрос об оплате освобожденных партработников, получающих, как правило, зарплату ниже уровня квалифицированного рабочего.

Международный фонд помощи левым рабочим организациям формируется из добровольных взносов КПСС и ряда компартий социалистических стран (ГДР, ЧССР, НРБ). Средства Фонда депонируются во Внешэкономбанке СССР. По давней устной договоренности партий-участниц Фонда его распределителем является КПСС.

Международный отдел ЦК КПСС считает необходимым обменяться мнениями с братскими партиями социалистических стран по вопросам дальнейшего функционирования Фонда. На предстоящий же год целесообразно сохранить сложившийся порядок формирования и распределения Фонда при соответствующем информировании других его участников о расходовании средств.

Вносится предложение:

Определить на 1989 г. размер долевого взноса КПСС в Международный фонд помощи левым рабочим организациям на уровне 1988 г. — 13,5 млн. инв. рублей. Международному отделу ЦК КПСС

(г. Фалину В.М.) согласовать с партиями-участницами Фонда размеры их долевых взносов.

Проект постановления ЦК КПСС прилагается.

В. Фалин

Blant underlagsmaterialet for politbyråets vedtak av 28. desember 1988 om å bevilge penger til fagforeningsfondet i 1989, var følgende notat av Valentin M. Falin, leder for sentralkomiteens internasjonale avdeling

SUKPs Sentralkomit 

Sak fra Internasjonal avdeling i SUKPs Sentralkomit 

SUKP yter forskjellige former for materiell hjelp til broderpartiene (assistanse til kommunistpartienes bedrifter; leveranser av avisepapir; invitasjoner til partiaktivister til studie- og ferieopphold og tilbud om medisinsk behandling; innkjøp av kommunistpartienes presseutgivelser; i en rekke tilfeller dekkes utgiftene til representanter for kommunistpartiene i forbindelse med reiser til tredjeland, osv.).

Det er imidlertid pengehjelpen som har størst betydning for virksomheten i de fleste kommunistpartiene. Hjelpen ytes gjennom Det internasjonale fond for hjelp til venstreorienterte arbeiderorganisasjoner. Partiene bestemmer selv bruken av midlene som de mottar gjennom dette Fondet til å støtte den grunnleggende partimessige og politiske aktivitet (sentralkomiteens virksomhet, godtgjørelse til partifunksjon rer som har blitt fritatt for sine verv,¹ presseutgivelser, leie av foredragssaler, valgkampanjer osv.).

Ledelsen i broderpartiene setter stor pris på denne formen for utvist solidaritet, og er av den oppfatning den ikke kan erstattes med noen annen form for hjelp. For ikke lenge siden kom kamerat G. Plissonnier (det franske kommunistpartiet) på nytt inn på dette. Han understreket at hjelpen fra Fondet på ingen måte truer kommunistpartienes evne til å innta selvstendige standpunkter i ethvert politisk spørsmål. Samtidig ville det i høy grad ramme partienes politiske arbeid om denne hjelpen tok slutt eller ble innskrenket. Dette ville i særlig grad gjelde i forbindelse med landsomfattende tiltak (valg, landsmøter, konferanser) som medfører betydelige utgifter.

Mange broderpartier har tatt opp spørsmålet om å øke omfanget av den årlige hjelpen. Dette begrunnes først og fremst med den allmenne prisstigningen, som omfatter alle former for varer og tjenester som trekkes inn i det politiske og propagandamessige arbeid (prisen på papir, leie av foredragssaler, transport, kopimaskiner osv.). Problemet med godtgjørelse til partifunksjon rer som har blitt fritatt for sine verv er svært påtrengende. Som regel mottar disse en lønn som er lavere enn lønnen til en faglært arbeider.

Det internasjonale fond for hjelp til venstreorienterte arbeiderorganisasjoner er opprettet på grunnlag av frivillige bidrag fra KPSS og en rekke kommunistpartier i de sosialistiske land (DDR,  SSR, FRB²). Fondets midler er deponert Vnesjekonombank SSSR.³ P  grunnlag av en gammel muntlig overenskomst mellom partiene som deltar i Fondet, er det KPSS som disponerer midlene.

Internasjonal avdeling i SUKPs Sentralkomit  ser det som nødvendig å arrangere en meningsutveksling med broderpartiene i de sosialistiske land om Fondets videre virksomhet. For året som kommer anses det som f rm lstjenlig å opprettholde den eksisterende ordning med tanke på Fondets sammensetning og fordelingen av midlene. De øvrige partnere i Fondet holdes orientert om bruken av midlene.

¹ Det er uklart hva det siktes til.

² Folkerepublikken Bulgaria.

³ Dvs. den sovjetiske statsbanken for utenlandstransaksjoner.

Det fremmes følgende forslag:

For 1989 fastsettes KPSS' tilskudd til Fondet for hjelp til venstreorienterte arbeiderorganisasjoner på samme nivå som i 1988 - 13,5 mill. valutarubler. Internasjonal avdeling i Sentralkomiteen (kam. V.M. Falin) får i oppdrag å komme frem til størrelsen på bidraget fra partiene som deltar i Fondet.

Utkast til beslutning i Sentralkomiteen vedlegges.

V. Falin
(sign.)
17. XII 1988

Vedlegg VIII

Her gjengis to sider av en liste som ble ført i Internasjonal avdeling i SUKPs sentralkomité i årene for Sovjetunionens sammenbrudd. Dokumentet viser beløp som var mottatt av representanter for utenlandske kommunistpartier. Den første siden er fra oversikten for 1988, mens den neste viser et utsnitt av situasjonen i 1990.

Xagmepe - 282247 99.88

NACH (Conam) - 9500 ppm

(Eppigee) 200 000g

Urnevae - 100 000g

X. Hansen 630 074 nopt. span

Curacao 143378 g. 0000

828. 166/552 & 1.5.88
00 0482 & 2.11.88

829. 165/659 & 5.11.88
00 0523 & 10.11.88

830. 161/603 & 1.11.88
00 0538 & 11.11.88

831. 161/604 & 11.11.88
00 0539 & 11.11.88

832 159/476 & 10.11.88
00 0540 & 11.11.88

833. 159/474 & 11.11.88
00 0561 & 14.11.88

6.11.88 O'Pungum - 26918.80 £
23.11.88

23.11.88 KA Uepum 3291850 ppm.
26.11.88

25.11.88 Camupumey KA -
26.11.88 70 000 °

25.11.88 KA Jansen - 628 738 g
26.11.88

26.11.88 P D H Maranga - 20 000 g
29.11.88

24.11.88 P N Krummer Laying
1.11.88 - 26918.80 £

29 of 16.11.90
28 of 19.11.90

L. spina stoney (K. spina)
- 150 000

3 of 16.11.90
31 of 19.11.90

H. Caray (L. Caray)
- 200 000

2 of 19.11.90
2 of 19.11.90

P. Ypaganu
4934700 5.999

1 of 27.11.90
2 of 28.11.90

760574
- 45000

4 of 27.11.90
17 of 28.11.90

O. NATO
- 500 000

8 of 30.11.90
6 of 30.11.90

P. Xarent
478733 m.R. Kpau (3914892)

9 of 29.11.90
4 of 30.11.90

W. Taprang -
29471 am. gpr

8 of 29.11.90
6 of 30.11.90

Rwogan
- 2.947 am. gpr

1045. ON 0329 of 30.11.90
16/785 of 29.11.90
ON 0330 of 30.11.90
11.11.90

152 667 uncl. gpr
269 200

1046 150/695 of 3.11.90
ON 0335 of 4.11.90

Kurucete
990 680 uncl. gpr

1047 181/779 of 12.11.90
ON 0338 of 13.11.90

V. dy. Kpau - Cap? Ajel
- 2.000

1048 181/773 of 12.11.90
ON 0339 of 13.11.90

K. Kencian
50 000

1049 166/1011 of 11.11.90

4. Kpau = 50 000
124 to 200 gpr = 300 000

1050 159/1000 of 25.11.90
ON 0307 of 28.11.90

P. Xarent
947090 uncl. gpr

IFS Info 2/1999

Sven G. Holtsmark

Gullet fra Moskva

**Sovjetisk pengestøtte til norske kommunister
1917-1990**

IFS

INSTITUTT FOR FORSVARSSTUDIER

Sven G. Holtsmark

Institutt for forsvarsstudier
Norwegian Institute for Defence Studies

Tollbugt. 10
N-0152 Oslo
Norway

Tlf. + 47 23 09 31 05
Fax. +47 23 09 33 79

IFS

INSTITUTT FOR FORSVARSSTUDIER